

1. ВИКЛИКИ СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основні виклики

Військова агресія російської федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 р., стала викликом самому існуванню нашої держави, її суверенітету та соборності. Суттєвими викликами для сфери освіти є:

1. Загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, обмеження доступу до базових потреб людини.

2. Масштабні руйнування освітньої інфраструктури: пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази, навчально-виробничих баз практики.

3. Вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу.

4. Загострення проблеми забезпечення доступу до освіти українським школярам та студентам, порушення безперервності освітнього процесу.

5. Втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових дій. Насильницька переорієнтація українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання.

6. Зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту.

7. Забезпечення розвитку приватної освіти на рівнях дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти.

1.1. Нові реалії функціонування системи освіти України в умовах збройної агресії російської федерації проти України

Із початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 р. ворожій атаці піддався соціально-економічний устрій України, значних руйнувань та пошкоджень завдано інфраструктурним об'єктам, будівлям суспільно-соціального призначення, серед яких досить багато закладів освіти. Деякі міста й селища України російськими артилерійськими та авіаційними бомбардуваннями були повністю стерті з її мапи, що змусило жителів цих населених пунктів масово евакуюватися, втікаючи з місць окупації й місць, де ведуться активні бойові дії.

За висновком експертів ЮНІСЕФ російський напад на Україну створив безпосередню та зростаючу загрозу життю й добробуту 7,5 млн українських дітей. Гуманітарні проблеми примножуються та зростають щогодини. Сотні дітей убито й поранено, щосекунди діти зазнають глибоких травм від насильства,

що їх оточує. Сотні тисяч із них втрачають доступ до безпечної води та електрики через пошкодження інфраструктури¹.

Війна в Україні призвела до руйнівних наслідків для дітей у таких масштабах і темпах, яких не було з часів Другої світової війни, – заявляє ЮНІСЕФ. Унаслідок військових дій 3 млн дітей в Україні та понад 2,2 млн дітей у країнах, які приймають українських біженців, потребують невідкладної гуманітарної допомоги. Внутрішнє й зовнішнє (за кордон) переміщення торкнулося кожних двох дітей із трьох. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, щодня в Україні гине двоє дітей та четверо дістають поранення – здебільшого внаслідок російських атак із використанням вибухової зброї в населених пунктах. Цивільна інфраструктура, від якої залежать діти, надалі зазнає все більше пошкоджень чи руйнувань. Окрім цього, війна й масові переміщення знищують джерела прибутку та економічні можливості жителів України. Унаслідок цього багато сімей залишаються без достатнього доходу для задоволення своїх основних потреб і не можуть надати належну підтримку своїм дітям².

За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 1 серпня 2022 р., без повного врахування з місць активних військових дій, загинуло 358 дітей, 693 дитини поранено³.

Система освіти України опинилася в нових реаліях функціонування, а перед освітніми менеджерами постали такі питання, які до сьогодні ніхто не вирішував.

З перших днів війни Міністерство освіти і науки України (МОН) продовжило свою роботу, забезпечило постійну комунікацію з обласними департаментами освіти й керівниками закладів вищої освіти. МОН звернулося з відкритим листом до міжнародних партнерів, зокрема міністрів країн ЄС, із проханням забезпечити підтримку системи освіти України. Водночас було припинено співпрацю у сфері освіти та науки з рф і профільними державними органами країн, що підтримали збройну агресію проти України.

Для забезпечення безпекової ситуації у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) було на короткий час призупинено освітній процес та оголошено канікули. Надалі освітній процес продовжився з використанням усіх доступних форм: онлайн (із застосуванням ІТ-технологій і дистанційного доступу на територіях, близьких до місць бойових дій), офлайн (на територіях, віддалених від місць боїв), у змішаному режимі.

У нових реаліях опинилися заклади професійної (професійно-технічної) (ЗП(ПТ)О), фахової передвищої (ЗФПО) та вищої освіти (ЗВО), студенти й викладачі яких масово вступали до лав Збройних сил України (ЗСУ) та територіальної оборони. Деякі викладачі продовжували навчати студентів навіть із лінії фронту.

Зклади освіти стали штабами допомоги населенню й військовим. Учасники освітнього процесу та науковці працювали як волонтери, збирали й

¹ Війна в Україні становить безпосередню загрозу для дітей / ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/donate-now>.

² 100 днів війни в Україні призвели до того, що 5,2 мільйона дітей потребують гуманітарної допомоги / ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/one-hundred-days-war-ukraine-have-left-52-million-children-need-humanitarian>.

³ Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/>.

передавали кошти ЗСУ, записували відеозвернення до міжнародних ЗМІ, у яких розповідали про реалії російської агресії. Студенти масово долучилися до розроблення сайтів, створення телеграм-каналів з інформування населення щодо перебігу військових дій та інших важливих питань. Студенти технічних ЗВО організувалися з метою кіберпідтримки країни. Зародився освітній фронт⁴.

Частина учасників освітнього процесу, які опинилися в епіцентрі бойових дій, зазнали значних психічних і фізичних травм. Умови життя дітей на сході та півдні України, де ведуться бойові дії, стають дедалі нестерпнішими. Українські діти, рятуючись від війни, водночас наражаються на великий ризик розлучитися із сім'єю, втратити батьків, зазнати насилля, жорстокого поводження, сексуальної експлуатації, потрапити в тенета торгівців людьми. Більшість із них пережила надзвичайно травматичні події. Ці діти терміново потребують посилення заходів безпеки, стабільності, допомоги в сфері захисту дітей та психосоціальної підтримки – особливо ті, хто перебуває без супроводу дорослих або в розлуці зі своїми сім'ями⁵. ЮНІСЕФ наголошує, що війна спричинила найгострішу з початку ХХІ ст. кризу в сфері захисту дітей.

Тяжкий психологічний стан учасників освітнього процесу є однією із серйозних проблем, що створює перепони на шляху забезпечення якості освіти. Педагоги, учні, студенти, які постраждали від військової агресії РФ, потребують значної психологічної підтримки. У цій частині МОН зробив низку кроків для забезпечення такої психологічної підтримки, розмішуючи на своєму офіційному сайті корисні поради для постраждалих. Функціонує група волонтерів-психологів, яка реалізує проекти для дітей і дорослих, надає поради щодо контролю емоційного стану⁶.

ЮНІСЕФ також долучався до розв'язання проблеми психологічної підтримки. Щоб допомогти дітям, їхнім батькам і опікунам зменшити стрес, упоратися з емоційним навантаженням, зберегти психологічне й фізичне здоров'я, забезпечити безпеку та розвиток дітей під час війни, на сайті цієї організації публікуються практичні рекомендації експертів і корисні матеріали з цих питань⁷.

В умовах воєнного стану МОН докладає максимум зусиль для забезпечення сталості навчання та викладання, створення безпечних умов для учнів і студентів, вчителів і викладачів, підтримки тих, хто був змушений виїхати за кордон або до безпечніших регіонів України, для продовження системних реформ на всіх рівнях освіти. З огляду на важливість цих завдань, команда Міністерства сформувала перелік ключових пріоритетів політики в сфері освіти, вчасне впровадження яких мінімізує освітні втрати та забезпечить стійкість вітчизняної освіти⁸.

⁴ Хронологія подій у сфері освіти та науки в умовах воєнного стану / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/hronologiya-podij-u-sferi-osviti-ta-nauki-v-umovah-voennogo-stanu>.

⁵ 100 днів війни в Україні призвели до того, що 5,2 мільйона дітей потребують гуманітарної допомоги / ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/one-hundred-days-war-ukraine-have-left-52-million-children-need-humanitarian>.

⁶ Як контролювати емоційний стан під час воєнного стану? Поради психологів / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/yak-kontrolyuvati-emocijnij-stan-pid-chas-voennogo-stanu-poradi-psihologiv>.

⁷ Підтримка батьків та дітей під час війни / ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/parents-children-support-during-military-actions>.

⁸ Невідкладні потреби освіти і науки України / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/pidtrimka-osviti-i-nauki-ukrayini-pid-chas-vijni/nevidkladni-potrebi-osviti-i-nauki-ukrayini>.

1.2. Інституційно-правове регулювання системи освіти в умовах воєнного стану

Упродовж короткого часу в Україні було сформовано засади інституційно-правового регулювання освітньої сфери на період дії воєнного стану. Таке регулювання здійснюється в межах і відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами та доповненнями)⁹, Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022¹⁰, затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, а також згідно з іншими нормативно-правовими актами України.

Так, відповідно до норм ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження місцевих органів влади, зокрема в частині управління закладами та установами освіти, переходять до військових адміністрацій населених пунктів на відповідній території.

Повноваження центральних органів влади продовжують реалізовуватися. МОН залишається головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує розроблення й проведення державної політики в сферах освіти та науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передання) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики в сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ і організацій, які надають освітні послуги або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування й форми власності. Тому на період дії воєнного стану МОН у нових умовах продовжує реалізовувати державну політику в сфері освіти, забезпечує доступність та неперервність освітнього процесу.

У перший день повномасштабної війни було видано наказ МОН «Про утворення Ситуаційного центру МОН» від 24.02.2022 № 229, який уможливив функціонування консультативно-дорадчого органу на період дії воєнного стану. Основним завданням Ситуаційного центру МОН визначено забезпечення діяльності Міністра освіти і науки України на період дії воєнного стану.

З початком війни МОН створено інституційно-правові засади для забезпечення освітнього процесу в умовах викликів, спричинених збройною агресією РФ проти України. Одним із перших кроків (наказ МОН від 28.02.2022 № 232) стало звільнення від проходження державної підсумкової атестації учнів, які завершували здобуття початкової та базової середньої освіти у 2021/2022 н. р.

Наказ МОН «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» від 28.03.2022 № 274 спрямований на створення правових підстав для продовження навчання у безпечному середовищі дітей і працевлаштування педагогів, які вимушені змінити місце проживання/навчання через окупацію та активні бойові дії. Оперативно вирішувалися питання замовлення, виготовлення й видачі

⁹ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

¹⁰ Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

документів про загальну середню освіту в умовах воєнного стану в Україні (накази МОН від 12.05.2022 № 432, від 20.05.2022 № 466, спільний наказ МОН і МЗС від 09.06.2022 № 538/192 та інші правові акти).

Відповідно до наказу МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022 № 235 створено інституційне підґрунтя щодо вжиття заходів для забезпечення захисту учасників освітнього процесу, працівників і збереження майна закладів освіти; здійснення в разі потреби евакуаційних заходів; організації особливих умов навчання (встановлення індивідуального графіка, надання академічної відпустки тощо) для тих здобувачів освіти, які перебувають у лавах ЗСУ або в підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю.

Також було створено правові умови для евакуації та переміщення закладів освіти з окупованих територій і тих, на яких велися активні бойові дії. З цих питань видано понад 50 наказів МОН.

Окрім того забезпечено заходи з організації зовнішнього незалежного оцінювання та вступної кампанії у 2022 р. (накази МОН «Про внесення змін до Календарного плану організації та проведення у 2022 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти» від 28.02.2022 № 231; «Про затвердження Порядку проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту» від 12.05.2022 № 433; «Про організацію та проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту» від 12.05.2022 № 434; «Про затвердження Переліку населених пунктів України, на території яких буде сформовано попередню мережу тимчасових екзаменаційних центрів для проведення основних сесій національного мультипредметного тесту» від 16.05.2022 № 445; «Про затвердження Переліку закордонних населених пунктів, на території яких буде створено тимчасові екзаменаційні центри для проведення основних сесій національного мультипредметного тесту» від 19.05.2022 № 465; «Про організацію роботи консультативних телефонів Міністерства освіти і науки “Вступна кампанія 2022 року”» від 23.06.2022 № 587 та інші накази, що регулюють питання вступу до ЗФПО і ЗВО України).

МОН забезпечило правові умови для продовження здобуття загальної середньої освіти у 2022/2023 н. р. (наказ МОН «Про деякі питання зарахування до закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» від 13.05.2022 № 438 та інші правові акти).

Отже, Міністерство освіти і науки України оперативно здійснило інституційно-правове регулювання освітньої сфери на період дії воєнного стану, забезпечило виконання своїх основних завдань.

1.3. Організаційна трансформація діяльності сфери освіти в умовах воєнного стану

Уведення в Україні воєнного стану позначилося на всіх сферах суспільного життя. Освітня галузь також зазнала змін. Війна негативно впливає на організацію освітнього процесу, це зумовлює потребу в гнучкій трансформації діяльності

освітньої сфери на період дії воєнного стану. Передусім постала необхідність забезпечення учасників освітнього процесу, особливо на початку повномасштабної війни. У цьому контексті МОН рекомендувало в усіх закладах освіти оголосити канікули щонайменше на два тижні. Тимчасово призупинити освітній процес було рекомендовано також закладам дошкільної освіти.

Війна змусила багатьох учасників освітнього процесу масово залишити місця проживання. Таке масштабне переміщення як у межах України, так і за кордон, стало викликом для системи освіти з огляду на необхідність забезпечення рівного доступу до навчання, створення передумов для утримання учнів і педагогів в сфері впливу української системи освіти та їх повернення, якщо вони виїхали за кордон. Проте першочерговим завданням влади, що було й залишається актуальним, є збереження життя учасників освітнього процесу, як і кожного громадянина нашої держави.

На 18-й день війни (14 березня) у більшості областей освітній процес після вимушених канікул було відновлено. У зв'язку з тим, що в частині регіонів України зберігається реальна загроза життю та здоров'ю мирних жителів, а в більшості регіонів по кілька разів на день може оголошуватися повітряна тривога, МОН рекомендувало організовувати роботу закладів освіти гнучко, залежно від конкретної безпекової ситуації, а саме:

- тимчасове призупинення освітнього процесу (виконання працівниками закладів освіти заходів і завдань, визначених військово-цивільною адміністрацією);
- організація освітнього процесу за дистанційною формою навчання (за погодженням із військово-цивільною адміністрацією);
- застосування змішаної форми навчання.

Загальні питання організації освітнього процесу в закладах освіти регламентовано листом МОН «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій» від 06.03.2022 № 1/3371-22.

Організаційна трансформація торкнулася всіх сегментів системи освіти України – від дошкільної до вищої, що стало серйозним викликом. Проте освітні управлінці зробили все можливе для стабілізації освітнього процесу, завершення 2021/2022 н. р., організації вступної кампанії та забезпечення успішного початку нового навчального року. Поряд із цим не всі заклади освіти змогли продовжити навчання, що зумовлено низкою негативних чинників: руйнуваннями й пошкодженнями приміщень, окупацією, активними бойовими діями, ракетними обстрілами, переорієнтацією закладів освіти на пункти соціально-гуманітарної допомоги для внутрішньо переміщених осіб тощо.

Стосовно закладів дошкільної освіти слід зазначити, що частина їх працює у звичайному режимі, частина призупинила роботу, деякі приймають тимчасово переміщених осіб, інші організовують освітній процес дистанційно, консультують батьків тощо. В умовах воєнного стану змінилася організація роботи з кадрами, зокрема в частині підвищення кваліфікації, інформаційної й методичної підтримки педагогів закладів дошкільної освіти.

У стані війни діти дошкільного віку належать до найуразливішої категорії населення. За небезпеки дитина тривалий час перебуває в стресовому стані, позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Відчуття тривоги, напруги,

страху, невизначеності ускладнюють процес повноцінної соціалізації дитини. Діти, вимушено переміщені із зони активних бойових дій, зазвичай стикаються з великими проблемами соціальної адаптації.

МОН зроблено низку кроків із методичного забезпечення організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти під час дії правового режиму воєнного стану (очна, дистанційна, змішана, індивідуальна форми навчання). Розроблено рекомендації щодо участі інститутів післядипломної педагогічної освіти, керівників, вихователів та батьків у забезпеченні якісної дошкільної освіти в умовах війни. Також для педагогів, батьків підготовлено ряд корисних посилань на інтернет-ресурси щодо роботи з дітьми дошкільного віку у воєнний час. Відповіді на типові запитання стосовно організаційних аспектів діяльності закладів дошкільної освіти надано у нормативних документах, а саме: у Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX; листі МОН «Про зарахування до закладів дошкільної освіти дітей із числа внутрішньо переміщених осіб» від 17.03.2022 № 1/3475-22. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану можна дізнатися з листа МОН від 29.03.2022 № 1/3737-22.

Заклади загальної середньої освіти теж зазнали організаційної трансформації, спрямованої на створення безпечних умов навчання та забезпечення доступності повної загальної середньої освіти. У цьому контексті МОН спільно з компанією «Google Україна» в перші дні війни створило Всеукраїнський онлайн-розклад. Стартував освітній проєкт «Навчання без меж», у рамках якого здійснювалася трансляція відеоуроків для учнів 5–11-х класів. Було рекомендовано використовувати всі наявні електронні ресурси, насамперед можливості Всеукраїнської школи онлайн, регіональні платформи, електронні ресурси окремих закладів освіти, у т. ч. приватних. Місцеві органи управління освітою поширювали зазначену інформацію, допомагали з організацією підключення шкіл, удосконаленням дистанційної форми навчання для всіх здобувачів освіти, у т. ч. внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Учням із числа ВПО надана можливість відвідувати (за заявою одного з батьків) ЗЗСО за місцем тимчасового перебування. Навчання школяра також могло бути організоване на підставі заяви одного з батьків за індивідуальною формою – екстернатною чи сімейною (домашньою).

Особливої уваги потребували спеціальні заклади освіти та діти з особливими освітніми потребами. Так, для реалізації індивідуального навчального плану, надання консультацій батькам, перевірки виконаних завдань педагогам (учителям, спеціальним педагогам, а саме учителям-дефектологам, учителям-логопедам) рекомендовано використовувати засоби комунікації, зокрема:

- розміщення завдань і рекомендацій на сайті закладу;
- створення груп із батьками, учнями в соціальних мережах (Viber, Telegram, WhatsApp та ін.);
- використання електронних платформ (ZOOM, Google Classroom тощо);
- проведення скайп-конференцій;

- спілкування в телефонному режимі;
- листування через електронну пошту тощо.

Заклади позашкільної освіти теж істотно трансформували свою роботу, особливо на територіях, які зазнали найбільшого негативного впливу від агресії РФ. Задля продовження навчання школярів державні заклади позашкільної освіти забезпечили розміщення в мережі Інтернет численних відеоматеріалів, що дали можливість проводити заняття з дітьми та організовувати для них змістовне дозвілля.

МОН також було розроблено низку важливих рекомендацій для організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Зокрема, ЗП(ПТ)О рекомендовано організовувати вивчення теоретичної частини освітньої програми за допомогою технологій дистанційного навчання, що не потребує відвідування закладів освіти її здобувачами й педагогічними працівниками. Для проведення практичної частини (виробничого навчання та виробничої практики) було рекомендовано використовувати навчальні майстерні, лабораторії, полігони, а також місця на підприємствах, відведені для проходження практики. Якщо виробничу практику здобувачів П(ПТ)О неможливо організувати у звичайному режимі, то необхідно створити можливість її проходження із застосуванням технологій дистанційного навчання, ту ж практичну частину підготовки, яку неможливо виконати дистанційно, перенести на період після скасування воєнного стану.

Крім того, МОН спільно з обласними військовими адміністраціями ініціювало створення мережі освітніх хабів (<https://t.me/SerhiyShkarlet/759>). Перший такий хаб відкрито в Хмельницькій області за підтримки обласної військово-цивільної адміністрації, до проєкту залучено найкращих фахівців області. Хаб розташований в приміщенні одного з найвідоміших технологічних закладів України – Хмельницького політехнічного коледжу. Цільовою аудиторією є внутрішньо переміщені особи (ВПО): учні закладів загальної середньої й професійної (професійно-технічної) освіти, студенти ЗФПО та ЗВО, а також батьки здобувачів освіти. До речі, такі освітні хаби відкриваються не тільки в Україні, а й у країнах, де наразі перебуває велика частка українських учнів і студентів, – у Румунії, Польщі, країнах Балтії, Чехії.

Організаційна трансформація освітнього процесу торкнулася й закладів фахової передвищої і вищої освіти. Зокрема, коледжам і університетам після завершення канікул теж було рекомендовано розпочати освітній процес у тих регіонах, де безпекова ситуація дозволяє здійснювати навчання у дистанційному чи змішаному форматі.

Учням першого-другого курсів надано можливість перенесення годин теоретичного й практичного навчання на наступний навчальний рік. Водночас рекомендовано забезпечити особливі умови навчання (встановлення індивідуального графіка, надання академічної відпустки тощо) для тих здобувачів освіти, які перебувають у лавах ЗСУ або в підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю, та внести зміни до затвердженого графіка освітнього процесу з урахуванням поточних подій.

Наразі можна стверджувати, що зроблено всі необхідні кроки для успішного завершення 2021/2022 н. р. та організації нового навчального року, в якому для учасників освітнього процесу в закладах освіти буде створено паспорт безпеки, забезпечено охорону, встановлено спеціальне обладнання для сповіщення сигналу тривоги, періодично проводитимуться виховні й тренувальні години.

Триває вступна кампанія 2022 р., робиться все, щоб кожен, хто бажає, мав можливість навчатися в ЗФПО та ЗВО України. Усупереч блокуванню окупантами виїзду вступників із тимчасово окупованих територій, ведеться боротьба за кожного теперішнього та майбутнього українського студента. Важливою метою є надання вступникам із тимчасово окупованих територій і зони активних бойових дій можливості взяти участь у національному мультипредметному тестуванні (НМТ). Для цього заплановано вступні випробування впродовж трьох сесій (липень, серпень, вересень) як в Україні, так і за кордоном. Окрім того, передбачено додаткові періоди реєстрації на тестування, а також можливість зміни раніше вказаного місця його складання. Розробляється рішення щодо надання всім вступникам можливості скласти НМТ у безпечних умовах.

Для вступників, які не зможуть виїхати на підконтрольну Україні територію або яких силоміць переміщено на тимчасово окуповану територію (АР Крим, місто Севастополь, ОРДЛО), територію рф чи республіки білорусь, передбачено складання вступних випробувань у форматі дистанційної індивідуальної усної співбесіди або творчого конкурсу. Для вступу на контрактну форму навчання (на більшість спеціальностей) вступнику достатньо подати мотиваційний лист.

Усі жителі тимчасово окупованих територій і місць, де ведуться бойові дії, зможуть скористатися спеціальною квотою (квота-2) у ЗВО або гарантовано вступити до закладів фахової передвищої освіти.

Важливим організаційним завданням є створення максимально безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу. Саме тому проводяться спільні заходи центральних і місцевих органів виконавчої влади разом із закладами освіти щодо:

- обов'язкової перевірки фахівцями Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) закладів освіти та прилеглих територій на наявність вибухових предметів;
- готовності локальних і об'єктових систем оповіщення (сирен);
- приведення в готовність наявного фонду захисних споруд цивільного захисту та, в разі потреби, створення нових;
- приведення евакуаційних шляхів у відповідність із нормами законодавства;
- дообладнання споруд подвійного призначення й найпростіших укриттів або облаштування швидкоспоруджуваних захисних споруд у кожному закладі освіти з урахуванням забезпечення укриття 100 % учасників освітнього процесу;
- створення запасів матеріалів, обладнання, інструменту, води та медичних засобів у закладах освіти;
- проведення тренувань при оголошенні сигналу повітряної тривоги.

1.4. Міжнародна підтримка освіти в Україні під час війни

Через широкомасштабну російську агресію проти України мільйони українських дітей вимушені перервати навчання, стати ВПО в регіони України, де безпекова ситуація краща, або втікати до інших країн, за кордон.

Тисячі закладів освіти було пошкоджено внаслідок варварських обстрілів і бомбардувань російської армії, сотні з них повністю зруйновано.

Уведення воєнного стану, скорочення економічної активності призвели до значного дефіциту, від якого страждають державний та місцеві бюджети, а також до істотного зменшення видатків на освіту, оскільки всі можливі ресурси необхідно мобілізувати для задоволення оборонних і гуманітарних потреб.

У цей скрутний час украї важливою й життєво необхідною залишається постійна підтримка України з боку міжнародних донорів та партнерів із розвитку.

Основними *майданчиками для діалогу з міжнародними партнерами* став Освітній кластер: Україна¹¹ та Секторальна робоча група «Освіта і наука» при Міністерстві освіти і науки України (СРГ «Освіта і наука»)¹², учасниками якої є міжнародні організації, дипломатичні представництва іноземних держав, неурядові організації та проекти, які реалізують програми підтримки української освіти й науки. Перелік учасників є дуже широким та відкритим до приєднання.

СРГ «Освіта і наука» координує залучення й використання міжнародної допомоги, спрямованої на підтримку реалізації державної політики для досягнення заявлених стратегічних пріоритетів у сфері освіти та науки.

В умовах російської агресії МОН активно використовує Секторальну робочу групу «Освіта і наука» як майданчик для діалогу з максимально широким колом партнерів та друзів України з метою формування міжнародної коаліції на підтримку української освіти й науки.

СРГ «Освіта і наука» використовує формат надзвичайних (відбулися 15 березня й 9 травня 2022 р.) та планових засідань, а також тематичних підгруп, у яких обговорюються поточні виклики в освітньому секторі в умовах воєнного стану й формуються пропозиції для керівництва МОН. Вже відбулися засідання тематичних підгруп «Професійна (професійно-технічна) освіта», «Цифрова трансформація освіти і науки», «Психологічна підтримка і допомога».

З метою інформування про поденну ситуацію в українській освіті з березня 2022 р. МОН регулярно надсилає міжнародним партнерам «Огляд поточного стану освіти і науки України в умовах російської агресії» українською та англійською мовами, який також оприлюднюється¹³ на офіційному вебсайті МОН.

¹¹ Ukraine Education Cluster / OCHA. URL: <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/education>.

¹² Секторальна робоча група «Освіта і наука» / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhнародna-dilnist/mizhнародna-tehnichna-dopomoga/sektoralna-robocha-grupa-osvita-i-nauka>.

¹³ Підтримка освіти і науки України під час війни / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhнародna-dilnist/pidtrimka-osviti-i-nauki-ukrayini-pid-chas-vijni>.

3. ПОВНА ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

Основні виклики

Агресія РФ проти України поставила сферу повної загальної середньої освіти перед низкою викликів, як-от:

1. Необхідність ефективного вирішення питання доступу до освіти внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу в Україні, учнів із тимчасово окупованих територій, тих, хто виїхав за кордон; пошук можливих шляхів розв'язання цієї проблеми в поточному періоді та тривалішій перспективі.

2. Необхідність забезпечення закладів загальної середньої освіти захисними спорудами цивільного захисту/укриттями, відновлення пошкоджених закладів, їхньої інфраструктури, забезпечення шкільними автобусами.

3. Потреба в забезпеченні закладів загальної середньої освіти педагогічними кадрами у зв'язку із внутрішнім переміщенням педагогів до інших регіонів України, де не ведуться бойові дії, або за кордон.

4. Необхідність забезпечення учнів і педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти комп'ютерами, ноутбуками, планшетами, інтернет-обладнанням для здійснення дистанційного навчання.

5. Необхідність розроблення методичного забезпечення для освітнього процесу в нових умовах із урахуванням різних форм його організації.

6. Формування нової мережі закладів загальної середньої освіти з урахуванням європейських вимог і найкращого європейського досвіду надання освітніх послуг, які забезпечать здобуття освіти учнями на рівні світових стандартів.

3.1. Загальна характеристика стану функціонування повної загальної середньої освіти в умовах збройної агресії російської федерації проти України. Обсяги руйнувань та пошкоджень

В Україні на початок 2021/2022 н. р. функціонував 13 991 заклад загальної середньої освіти (ЗЗСО) різних типів і форм власності. 1 вересня 2021 р. у цих закладах розпочали навчання 4 230 358 учнів.

Із початку війни російської федерації проти України частина ЗЗСО зазнала руйнувань і пошкоджень, опинилася на території, тимчасово контрольованій ворогом. Так, станом на 1 серпня 2022 р. зруйновано 127 закладів, пошкоджено 929 закладів, опинилося на тимчасово окупованій території 1185 закладів (станом на 22 червня 2022 р.).

Міністерство освіти і науки України з перших днів війни визначило першочерговим завданням безпеку всіх учасників освітнього процесу. Центральний орган та місцеві органи управління освітою доклали максимум зусиль для забезпечення безперервності навчання в Україні, надання доступу до знань і можливості навчатися кожному учаснику освітнього процесу. Упродовж дії воєнного

стану Міністерством розроблено нормативно-правові акти, які регулюють організацію освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти, а саме:

- Наказ МОН «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» від 28.03.2022 № 274.

- Лист МОН «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» від 29.03.2022 № 1/3737-22.

- Лист МОН «Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу» від 29.03.2022 № 1/3725-22.

- Наказ МОН «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року» від 01.04.2022 № 290.

- Лист МОН «Щодо зарахування дітей до 1-го класу закладів загальної середньої освіти» від 16.04.2022 № 1/4202-22.

- Наказ МОН «Про деякі питання зарахування до закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» від 13.05.2022 № 438.

- «Особливості організації 2022/23 навчального року та рекомендації першочергових кроків із підготовки до нього» від 06.07.2022.

- Інструктивно-методичні матеріали щодо підготовки закладів освіти до 2022/23 навчального року від 11.07.2022.

- Лист МОН «Про оптимізацію виконання заходів з підготовки закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану» від 26.07.2022 № 1/8462-22 тощо.

В умовах дії правового режиму воєнного стану учням усіх категорій у 2021/2022 н. р. було забезпечено доступ до освітнього процесу в різних формах. Учні, які були вимушені змінити місце навчання та/або проживання чи перебували на тимчасово захоплених територіях, мали можливість продовжити навчання дистанційно або екстерном у ЗЗСО, розташованих на території, де не ведуться бойові дії. У кожній області й м. Києві було визначено відповідальних осіб, які допомагали дітям та їхнім батькам обрати ЗЗСО для продовження навчання.

Доступ здобувачів освіти до навчальних матеріалів забезпечувався через діючі сайти ЗЗСО, месенджери, електронну пошту тощо. Для організації освітнього процесу в дистанційному режимі також використовувалася єдина освітня платформа з інструментальним забезпеченням через Google Workspace for Education, G Suite for Education, Microsoft Teams, Google Classroom, Zoom, Google Meet, «Єдина Школа», Microsoft 365, Human та ін.

У перші ж тижні війни Міністерством освіти і науки України для учнів 1–11-х класів було створено Всеукраїнський онлайн-розклад. Окрім того, учні й педагогічні працівники дістали можливість користуватися ресурсами національних освітніх платформ «Всеукраїнська школа онлайн», «На Урок», «Моя школа», «Всеосвіта». Безоплатний доступ до навчання під час дії воєнного стану забезпечувався також дистанційними школами. Команда МОН підготувала перелік шкіл і організацій, які можуть надати допомогу дітям та сім'ям, і розмістила його на вебсайті Міністерства.

В умовах продовження військових дій у ЗЗСО передбачається різноваріантна реалізація освітнього процесу в очній, змішаній (очно-дистанційній) формах, в інших випадках – у дистанційній формі, що забезпечить дотримання безпекових вимог. Триває робота щодо забезпечення учасників освітнього процесу необхідною кількістю місць в укриттях на випадок повітряної тривоги. В умовах воєнного часу очний освітній процес здійснювався у приміщеннях навчальних закладів виключно за погодженням з органами влади. У разі наявності небезпеки заклад впроваджував дистанційний або змішаний формат навчання. Якщо в укритті не вистачає місць на всіх учасників освітнього процесу, було рекомендовано організувати навчання у кілька змін.

Через тривалі бойові дії частина ЗЗСО зазнала й продовжує зазнавати значних пошкоджень та руйнувань. За оперативною інформацією департаментів (управлінь) обласних, Київської міської військових адміністрацій, станом на 1 серпня 2022 р. руйнувань і пошкоджень зазнали 1056 ЗЗСО. Найбільше руйнувань таких закладів зафіксовано в Запорізькій і Харківській областях, пошкоджень – у Донецькій, Харківській, Київській та Миколаївській областях. На жаль, ця цифра постійно зростає (табл. 3.1.1).

Здобувачі освіти, які навчалися в ЗЗСО, розташованих на тимчасово окупованій території, пошкоджених або зруйнованих російськими загарбниками, зможуть продовжити навчання в тих самих закладах дистанційно або в інших ЗЗСО на підконтрольній Україні території.

Таблиця 3.1.1

Оперативна інформація про заклади загальної середньої освіти, що зруйновані, пошкоджені або перебувають на тимчасово окупованій території, од.

Регіон	Кількість закладів		
	зруйнованих	пошкоджених	що перебувають на тимчасово окупованій території (станом на 22.06.2022)
	станом на 01.08.2022		
Вінницька обл.	0	5	–
Волинська обл.	0	0	–
Дніпропетровська обл.	2	18	–
Донецька обл.	0	240	178
Житомирська обл.	1	38	–
Закарпатська обл.	0	0	–
Запорізька обл.	45	4	256
Івано-Франківська обл.	0	0	–
Кіровоградська обл.	0	2	–
Київська обл.	4	95	–
Луганська обл.	8	75	203
Львівська обл.	0	0	–
Миколаївська обл.	11	94	25
Одеська обл.	0	8	–
Полтавська обл.	0	2	–
Рівненська обл.	0	2	–
Сумська обл.	0	17	–
Тернопільська обл.	0	1	–
Харківська обл.	43	192	156
Херсонська обл.	7	38	367

Регіон	Кількість закладів		
	зруйнованих	пошкоджених	що перебувають на тимчасово окупованій території (станом на 22.06.2022)
	станом на 01.08.2022		
Хмельницька обл.	0	1	–
Черкаська обл.	0	5	–
Чернівецька обл.	0	0	–
Чернігівська обл.	6	53	–
м. Київ	0	39	–
Разом	127	929	1185

Складено за оперативними даними директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти Міністерства освіти і науки України.

З огляду на загрозу життю та здоров'ю учасників освітнього процесу внаслідок збройної агресії російської федерації і запровадження в Україні воєнного стану, організація освітнього процесу в ЗЗСО у 2021/2022 н. р. здійснювалася за різними формами навчання, у зручній для здобувачів освіти спосіб, а саме:

- за дистанційною формою навчання в ЗЗСО, до якого зараховано учня за основним місцем проживання;
- за дистанційною формою навчання, приєднавшись до ЗЗСО (класу), що функціонує в Україні, незалежно від місця перебування тимчасово переміщеної особи;
- очно в ЗЗСО, який функціонує в населеному пункті, де перебуває тимчасово переміщена особа;
- за будь-якою іншою формою навчання, що дозволена чинним законодавством.

Після 24 лютого 2022 р. лише дві області, Закарпатська та Львівська, здійснювали навчання за очною або змішаною формами. У більшості регіонів України у зв'язку з військовою агресією російської федерації ЗЗСО надавали освітні послуги дистанційно.

Враховуючи особливі умови організації освітньої діяльності в ЗЗСО під час дії воєнного стану в березні 2022 року Міністерством освіти і науки України:

- видано наказ про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні;
- розроблено методичні рекомендації про завершення 2021/2022 навчального року, в яких висвітлені питання організації освітнього процесу, тривалості навчального року, підсумкового оцінювання, зокрема учнів з числа тимчасово переміщених осіб та з тимчасово окупованих територій, переведення учнів на наступний рік навчання і видачі документів про здобуття освіти;
- розроблено рекомендації щодо психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні.

ДНУ «Інститут освітньої аналітики» розроблено та розміщено на ресурсах ПАК «АІКОМ» програмний модуль електронних щоденників і журналів (E-Journal). Він призначений для ЗЗСО й в умовах повномасштабної військової агресії росії проти України істотно спростив учителям ведення класної документації, дав змогу оперативно інформувати батьків про академічні досягнення учнів.

Через бойові дії в Україні цього року було скасовано державну підсумкову атестацію і традиційні вступні випробування до закладів вищої освіти. Замість традиційного ЗНО з окремих предметів у 2022 р. для абітурієнтів на основі повної загальної середньої освіти на всі спеціальності (бюджетні місця), а також на кон'юнктурні й медичні спеціальності (зокрема, контракт) організовано національне мультипредметне тестування (НМТ) із використанням технологій педагогічного тестування у формі комп'ютерного онлайн-тестування. За підтримки ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, Постійного представництва України при ЮНЕСКО, Уряду Швейцарії, швейцарсько-українського проекту DECIDE та ГО «Портал у безперервне навчання «СуХаРі»» МОН спільно з Українським центром оцінювання якості освіти розробило онлайн-платформу для проведення НМТ.

Фахівцями ДНУ «Інститут освітньої аналітики» було оперативно налагоджено роботу з розгортання безоплатних комп'ютерних ліцензій, наданих компанією «Майкрософт» тимчасовим екзаменаційним центрам для забезпечення коректної роботи онлайн-платформи.

3.2. Кількісні зміни в мережі закладів загальної середньої освіти у розрізі регіонів в умовах воєнного стану. Опорні заклади загальної середньої освіти

За оперативною інформацією, станом на 22 липня 2022 р. мережа ЗЗСО налічувала 13 834 од. Здебільшого внаслідок військової агресії російської федерації проти України їх кількість зменшилася на 157 од. (табл. 3.2.1).

Таблиця 3.2.1

Оперативна інформація щодо мережі закладів загальної середньої освіти, од.

Регіон	Кількість закладів		Різниця
	на 01.09.2021	на 22.07.2022	
Вінницька обл.	654	634	-20
Волинська обл.	561	561	0
Дніпропетровська обл.	848	834	-14
Донецька обл.	491	491	0
Житомирська обл.	578	573	-5
Закарпатська обл.	586	581	-5
Запорізька обл.	496	496	0
Івано-Франківська обл.	606	604	-2
Київська обл.	656	645	-11
Кіровоградська обл.	303	301	-2
Луганська обл.	254	252	-2
Львівська обл.	1130	1104	-26
Миколаївська обл.	453	438	-15
Одеська обл.	736	725	-11
Полтавська обл.	534	533	-1
Рівненська обл.	553	532	-21
Сумська обл.	375	375	0
Тернопільська обл.	653	658	5
Харківська обл.	715	715	0
Херсонська обл.	384	384	0

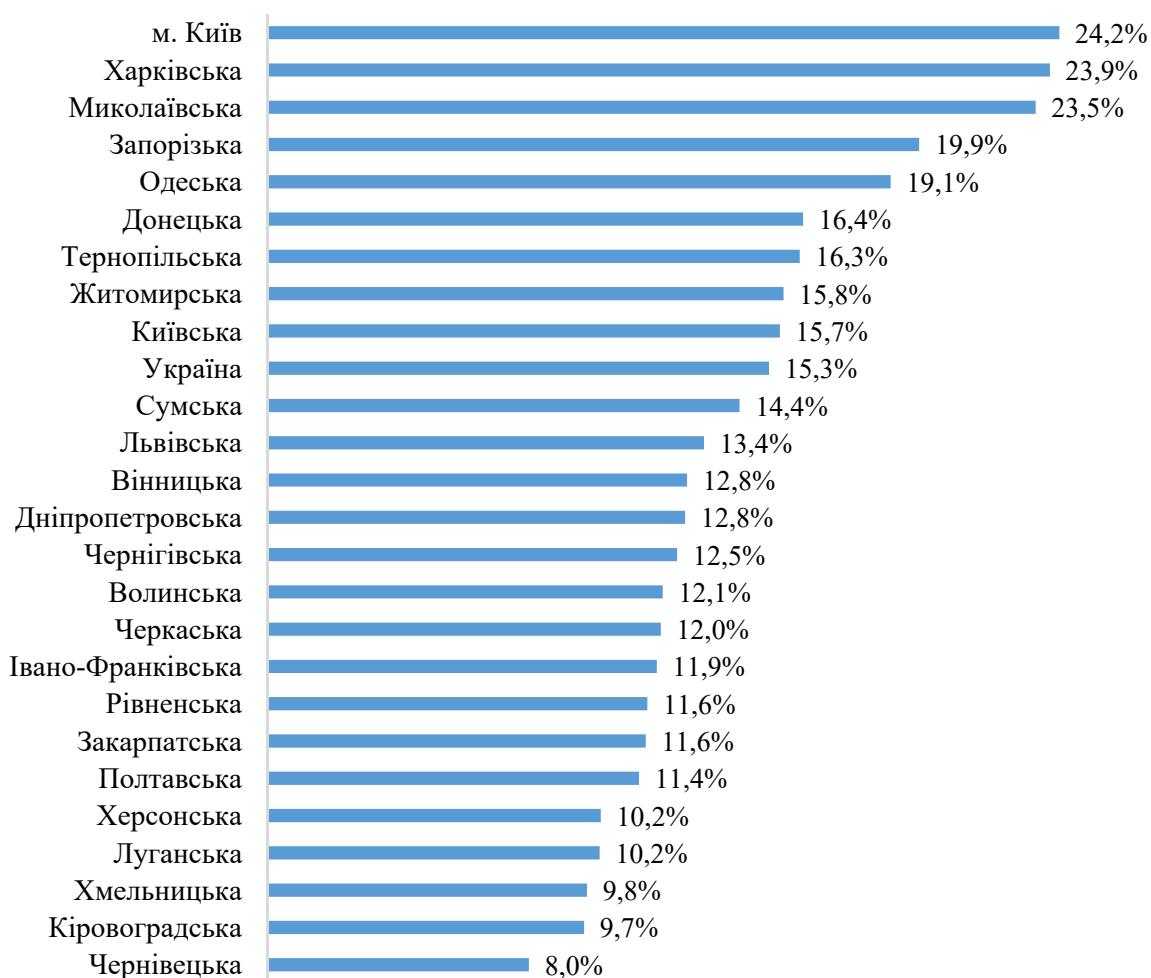

Рис. 3.3.3. Розподіл за регіонами учнів закладів загальної середньої освіти, які виїхали за кордон із території регіону, починаючи з 24 лютого 2022 р., % від загальної чисельності учнів, які почали навчання 1 вересня 2021 р. (станом на 22.06.2022)

Примітка. Дані по Херсонській області визначено за показниками 368 ЗЗСО (із 16 закладами відсутній зв'язок); по Луганській області – за показниками лише ЗЗСО Северодонецького району (інші ЗЗСО області розташовані на тимчасово захоплених російськими військами територіях, тому інформація про них відсутня); по Запорізькій області – без урахування 163 ЗЗСО, з якими немає зв'язку.

Побудовано за оперативними даними директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти Міністерства освіти і науки України та за даними Державної служби статистики України.

3.4. Педагогічні працівники: організація надання освітніх послуг в умовах воєнного стану

Належне кадрове забезпечення ЗЗСО та їх готовність здійснювати освітній процес за очною (денною) формою в умовах воєнного стану та в повоєнний період є запорукою забезпечення учнів рівним доступом до якісної освіти. Наразі питання кадрового забезпечення ЗЗСО та їх готовності організувати освітній процес у 2022/2023 н. р. глибоко вивчається органами управління освіти

виконавчих комітетів міських рад міст обласного значення, міських, селищних, сільських рад. Аналізується й прогнозування потреби на місцях у педагогічних працівниках різних спеціальностей для закладів освіти регіонів.

Одним із викликів для загальної середньої освіти є те, що у зв'язку з військовою агресією російської федерації багато педагогічних працівників були змушені тимчасово залишити своє місце проживання та виїхати за кордон. Так, станом на вересень 2021 р. у ЗЗСО працювало 434 755 педагогічних працівників. Починаючи з 24 лютого 2022 р. (станом на 17 червня 2022 р.) із усіх регіонів України за кордон виїхало 24 016 педагогічних працівників, або 5,5 % загальної чисельності вчителів, які працювали в ЗЗСО у вересні 2021 р. Найбільше вчителів виїхало за кордон із Харківської (12 %) і Донецької (11,3 %) областей. Окрім того, частина педагогічних працівників виїхала з тимчасово окупованих територій (територій, де заклади освіти зруйновано) та планує проживати в межах регіонів, підконтрольних Україні. Вони потребують працевлаштування в закладах освіти на території України, де отримали статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Ускладнено надходження даних щодо забезпеченості ЗЗСО педагогічними працівниками в населених пунктах, де ведуться активні бойові дії. Це територіальні громади Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької, Миколаївської, Харківської областей.

Разом із тим спостерігається позитивна тенденція щодо повернення додому педагогічних працівників. За оперативною інформацією, станом на 23 червня 2022 р. за кордоном перебуває 22 519 педагогічних працівників, тобто 5,2 % загальної чисельності учителів, які працювали в ЗЗСО у 2021/2022 н. р. (станом на 1 вересня 2021 р.) (рис. 3.4.1).

Поточне працевлаштування педагогічних працівників у ЗЗСО за їх новим місцем перебування часто ускладнюється через відсутність у деяких учителів документів про освіту, підвищення їхньої кваліфікації тощо (або втрату цих документів). Інформаційна допомога таким учителям наразі надається шляхом формування відповідних витягів із бази даних програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (ПАК «АІКОМ»)¹⁸. Започаткований Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики» з 2021/2022 н. р. персоналізований збір даних про педагогічних працівників ЗЗСО до бази ПАК «АІКОМ» дає змогу верифікувати інформацію про кожного з учителів і надавати довідки про їхню освіту, стаж, рівень кваліфікації до закладів, де вони влаштовуються на роботу за місцем тимчасового проживання.

Однак частина педагогічних працівників з різних причин припинила трудові відносини із закладами освіти. Є громади, на території яких через активні бойові дії не залишилося жодного педагога, але в разі деокупації чи припинення бойових дій майже всі такі працівники готові повернутися додому та продовжити трудову діяльність.

¹⁸ ПАК «АІКОМ» – це інформаційна система класу EMIS (Education Management Information System – електронна система управління освітою).

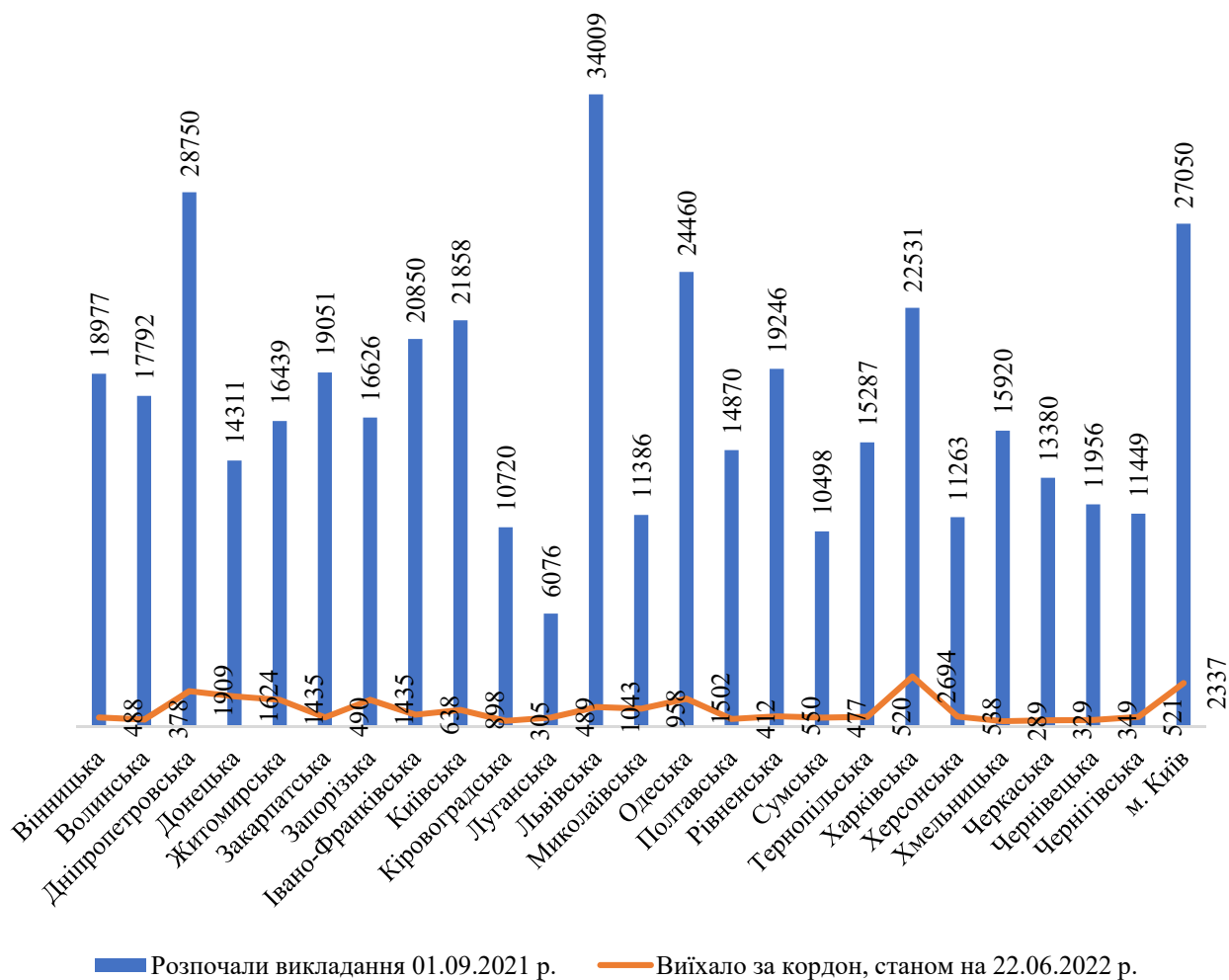

Рис. 3.4.1. Розподіл за регіонами педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які працювали у 2021/2022 н. р. та виїхали за кордон із території регіону, починаючи з 24 лютого 2022 р. (станом на 22.06.2022), осіб

Примітка. Дані по Херсонській області визначено за показниками 368 закладів ЗЗСО (із 16 закладами відсутній зв'язок); по Луганській області – за показниками лише ЗЗСО Сєвєродонецького району (інші ЗЗСО області розташовані на тимчасово захоплених російськими військами територіях, тому інформація про них відсутня); по Запорізькій області – без урахування 163 ЗЗСО, з якими немає зв'язку.

Побудовано за оперативними даними директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти Міністерства освіти і науки України та за даними Державної служби статистики України.

Отже, питання кадрового забезпечення ЗЗСО педагогічними працівниками та їх готовності проводити освітній процес є пріоритетним і постійно перебуває на контролі департаментів (управлінь) освіти й науки обласних, Київської міської державних адміністрацій.

Найбільше вчителів (станом на 23 червня 2022 р.) виїхало за кордон унаслідок війни із Харківської та Донецької областей – 12 і 11,3 % відповідно; найменше – з Волинської та Хмельницької областей – 2,1 і 1,8 % відповідно (рис. 3.4.2).

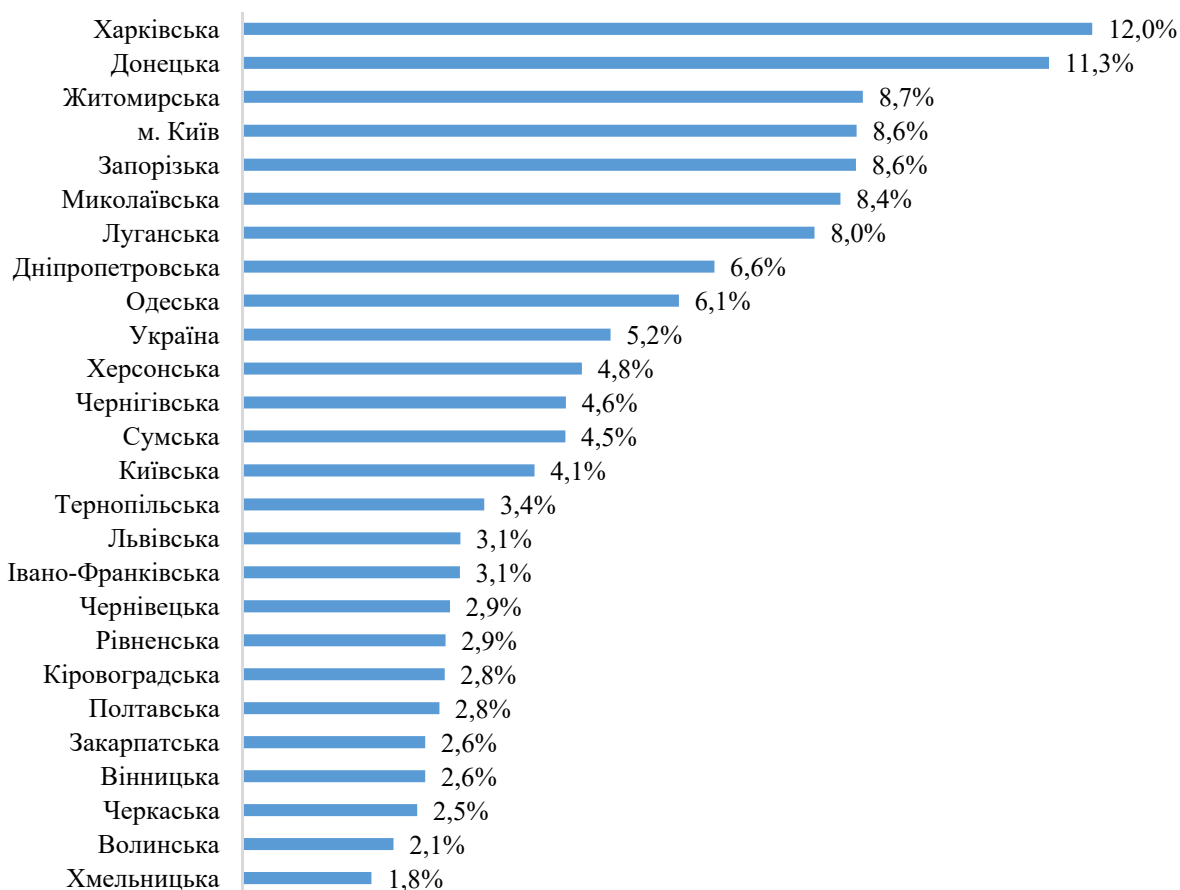

Рис. 3.4.2. Розподіл за регіонами педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які виїхали за кордон із території регіону, починаючи з 24 лютого 2022 р. (станом на 22.06.2022), % від загальної чисельності вчителів, які працювали у 2021/2022 н. р.

Примітка. Дані по Херсонській області визначено за показниками 368 ЗЗСО (із 16 закладами відсутній зв'язок); по Луганській області – за показниками лише ЗЗСО Сєверодонецького району (інші ЗЗСО області розташовані на тимчасово захоплених російськими військами територіях, тому інформація про них відсутня); по Запорізькій області – без урахування 163 ЗЗСО, з якими немає зв'язку.

Побудовано за оперативними даними директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти Міністерства освіти і науки України та даними Державної служби статистики України.

3.5. Міжнародне освітнє партнерство та допомога

ЮНІСЕФ в Україні

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) працює в 190 країнах і територіях для охоплення найуразливіших дітей та молоді, які найбільше потребують допомоги, та працює над тим, щоб зберегти їхні життя, захистити їхні права, уберегти їх від шкоди, дати їм дитинство, у якому вони будуть захищеними, здоровими та освіченими, дати їм рівні можливості реалізувати свій потенціал, щоб одного дня вони могли зробити світ кращим. ЮНІСЕФ – це провідний голос світу для дітей та молоді, а також голос самих дітей.

ЮНІСЕФ відкрив своє Представництво в Києві у 1997 р. Від початку військової агресії РФ в Україні Фонд працює над реалізацією ключових зобов'язань із задоволення гуманітарних потреб дітей, зокрема доступу до освіти, психосоціальної допомоги, води й санітарії, навчання з питань мінної небезпеки, охорони здоров'я матері та дитини тощо.

Головна мета програми ЮНІСЕФ для України на 2018–2022 рр. – сприяти прогресивній реалізації прав усіх дітей в Україні та скороченню прогалин у доступі дітей до найнеобхідніших послуг за збереження балансу між гуманітарною діяльністю, діяльністю з розвитку й підтримки включення пріоритетів, пов'язаних із розбудовою миру, посиленням безпеки та подоланням наслідків війни, в основні засади поточних основних реформ у соціальній сфері та децентралізації.

Серед стратегічних цілей ЮНІСЕФ в Україні – досягнення таких п'яти загальних результатів для дітей:

1. *Захист дітей у всіх обставинах* – зміцнення систем соціального добробуту та правосуддя для надання послуг із захисту, у т. ч. забезпечення альтернативного сімейного догляду й правосуддя, дружнього до дитини.

2. *Здорове життя з перших років і надалі* – зосередження уваги на відновленні загального охоплення дітей імунізацією та скорочення передачі ВІЛ від матері до дитини.

3. *Соціальна інклюзія та державна політика щодо дітей* – просування соціальної інклюзії шляхом реалізації інтегрованої політики соціального захисту, що ґрунтується на принципах рівного доступу й можливостей.

4. *Вода і стале середовище* – поліпшення рівного доступу до чистої питної води в уражених війною районах та практик підтримання гігієни в громадах, школах і медичних установах.

5. *Освіта для всіх дітей* – розширення доступу до інклюзивної та якісної шкільної освіти й раннього навчання для всіх дітей.

З 24 лютого 2022 р. за підтримки ЮНІСЕФ:

- 3 987 013 осіб в Україні отримали доступ до медичної допомоги завдяки розповсюдженню товарів безпосередньо ЮНІСЕФ або в партнерстві з організаціями-виконавцями. Крім того, 3 457 252 особи отримали доступ до безпечної питної води, а 455 999 осіб – необхідну воду, засоби санітарії та гігієни.

- 1 463 018 дітей і опікунів охоплено заходами з підтримки психічного здоров'я й психосоціальної підтримки (Mental Health and Psychosocial Support, МНПСС), а 63 950 дітей та їхні сім'ї скористалися спеціалізованими послугами через ведення випадків і спрямування до служб підтримки; крім того, наразі 52 446 жінок і дітей охоплено службами запобігання гендерному насильству, пом'якшення ризиків і реагування, які підтримує ЮНІСЕФ.

- 272 091 дитина скористалася навчальними втручаннями за допомогою матеріалів, наданих ЮНІСЕФ, та 400 313 дітей було залучено до формальної й неформальної освіти.

- 422 592 особи охоплено багатоцільовою грошовою допомогою, з них 261 329 дітей (у т. ч. 26 428 дітей з інвалідністю).

ЮНІСЕФ продовжує співпрацю з Урядом України, установами ООН, організаціями громадянського суспільства (ОГС)/неурядовими організаціями (НУО) та іншими гуманітарними партнерами. Також проводяться тісні консультації з радниками Президента, ключовими міністерствами (закордонних справ, соціальної політики, освіти, молоді та охорони здоров'я), мерами кількох міст (зокрема, через міста, дружні до дітей і молоді) та офісом омбудсмена. Завдяки своїй багаторічній присутності в Україні ЮНІСЕФ налагодив партнерські відносини в ключових громадах (муніципалітетах) і продовжуватиме розширювати їх у всіх областях (регіонах). Близько 92 партнерів з Уряду й громадянського суспільства було залучено до Фонду, щоб задовольнити критичні потреби дітей та сімей по всій Україні. Щедрі внески для реагування на поточні виклики в Україні надійшли від громадян і урядів Австрії, Бельгії, Чехії, Данії, Німеччини, Ісландії, Італії, Ірландії, Японії, Республіки Корея, Ліхтенштейну, Норвегії, Польщі, Словенії, Іспанії, Швейцарії, Таїланду, США, Бюро гуманітарної допомоги USAID, Європейської комісії й Центрального фонду реагування на надзвичайні ситуації ООН (CERF). Підтримка приватного сектору була безпрецедентною завдяки пожертвам, отриманим від понад 689 компаній, 210 благодійних партнерів, 114 фондів і великої бази окремих донорів у більш ніж 24 країнах.

З 24 лютого 272 091 дитина скористалася освітніми можливостями за допомогою матеріалів, наданих ЮНІСЕФ, і 400 313 дітей було залучено до формальної та неформальної освіти.

Понад 190 000 дітей зареєструвалися для проходження національного мультипредметного тестування (НМТ), що має на меті забезпечити справедливий і прозорий доступ до фахової передвищої та вищої освіти в рамках вступної кампанії 2022 р. Разом із партнером ЮНІСЕФ розробив посібник для користувачів НМТ та навчив персонал Українського центру оцінювання якості освіти координувати й використовувати інформаційну систему НМТ.

У співпраці з МОН і партнером ЮНІСЕФ підтримує розвиток та координацію Всеукраїнської школи онлайн. Зараз на цій платформі зареєстровано понад 443 тис. користувачів, у т. ч. більш ніж 304 тис. студентів і 114 тис. викладачів.

Окрім того:

- ЮНІСЕФ і партнерами проведено неформальні навчальні заняття для 1019 дітей та надано послуги соціального забезпечення 2259 дітям у Спільно Кемп та інших місцях у Чернігівській, Черкаській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській, Полтавській, Сумській, Тернопільській і Запорізькій областях.

- Понад 360 вчителів пройшли підготовку з підходів MHPSS та навчання через гру для сприяння соціальному й емоційному розвитку дітей раннього віку. Підготовлені педагоги провели навчальні заняття для 2952 дітей у Київській та Сумській областях.

Оцінити й описати всі напрямки співпраці Міністерства освіти і науки України з ЮНІСЕФ лаконічно просто неможливо. Це один із найбільш потужних та багатопланових партнерів МОН, який і раніше, у мирний довоєнний час, і з

24 лютого щодня пліч-о-пліч із державою реагує на виклики, що постають перед освітою. Це стосується й інфраструктурного забезпечення закладів освіти, посилення їхніх безпекових параметрів, і забезпечення здобувачів освіти та педагогів пристроями для навчання, й розбудови відомчих інформаційних систем тощо.

Програма «Демократична школа» Європейського центру Вергеланда

Від початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну неурядова організація «Програма підтримки освітніх реформ в Україні “Демократична школа”» долучилася до заходів із підтримки освітнього процесу в Україні. Зокрема, нею здійснено такі заходи:

- організовано вебінари та інші просвітницькі заходи/консультації для освітян європейських держав (Норвегії, Литви, Греції та ін.) щодо системи освіти в Україні з метою пошуку оптимальних варіантів підтримки українських школярів, які тимчасово перебувають за межами своєї країни;

- проведено роботу з учнями із числа ВПО: тренінги для інтеграції з однолітками в населених пунктах їх перебування, розвиток соціальних і громадянських компетентностей учнів; упродовж березня – червня 2022 р. у різних регіонах України організовано понад 250 таких зустрічей;

- розпочато паралельний проєкт у червні 2022 р. у закладах дошкільної освіти (або місцях скупчення ВПО, для дітей дошкільного віку), який триватиме протягом усього літа;

- забезпечено безкоштовні масові онлайн-курси на платформі «Прометеус»; чотири курси за тематикою «Тридцять кроків до нової української школи: навчаємо громадянина» для керівників (директорів) ЗЗСО й учителів із 5 травня доповнилися курсом «Шкільне життя онлайн»; загалом на курсах із циклу зареєструвалося майже 70 тис. слухачів;

- відновлено (в червні) змішані курси для керівників (директорів) ЗЗСО, їхніх заступників; відтепер вони мають можливість навчатися на курсах «Розвиток громадянських компетентностей на різних предметах» і «Розвиток громадянських компетентностей через роботу учнівського самоврядування» та ін.; доступ до курсу для директорів ЗЗСО триває;

- Європейський центр Вергеланда започаткував співпрацю з Норвезьким центром досліджень насильства і травматичного стресу (NKVTS), провідною установою, яка спеціалізується на дослідженнях впливу насильства й травм та допомозі постраждалим. Експерти центру, провідні психологи, підготували відеоматеріали за тематикою першої психологічної допомоги для українських учителів; проведено вебінар із норвезькими психологами, підготовлено відео й матеріал про досвід роботи боснійських учителів в умовах війни;

- триває дослідницький проєкт щодо вивчення життя школи та шкільних спільнот в умовах війни (проведено інтерв'ю з директорами шкіл, їхніми заступниками, вчителями й учнями; зібраний матеріал опрацьовується).

Британська рада в Україні

Дослідження потреб учителів англійської мови

Дослідження мало на меті вивчити та проаналізувати потреби вчителів у контексті поточної складної ситуації в Україні, щоб краще зрозуміти, як сформулювати пропозицію Британської ради з підтримки шкільних учителів англійської мови у сфері професійного розвитку. В опитуванні взяли участь близько 1500 вчителів із різних регіонів України.

Британські експерти проаналізували результати опитування та провели 10 зустрічей з учасниками фокус-груп. Проведений аналіз окреслив три сфери потреб учителя:

- 1) потреби в професійному розвитку вчителів;
- 2) потреби з підтримки вчителів задля якісної підтримки дітей і молоді з психосоціальними потребами та травмами;
- 3) потреби у сфері власного психічного здоров'я й благополуччя.

Курс «Викладання та навчання у важкі часи»

Курс «Викладання та навчання у важкі часи» – це ініціатива Британської ради, спрямована на реагування на нагальні потреби вимушено переміщених учителів, що готові підтримувати зв'язки зі своїми учнями як в Україні, так і за її межами.

30-годинний курс було проведено для 300 вчителів англійської мови на платформі інтернет-спільноти вчителів (ОТС) асинхронно (вебінари й обговорення на форумі) та синхронно (рефлексійні сесії) у липні 2022 р.

Курс додатково відбудеться очно у Варшаві 22–25 серпня 2022 р. у рамках міжнародної літньої школи. Учасники курсу – вчителі англійської мови, які є вимушено переміщеними до країн Європи з різних куточків України, та вчителі англійської мови з Польщі, Румунії, Німеччини, що приймають біженців і навчають українських учнів.

Британська рада в Україні за підтримки Міністерства освіти і науки України підготувала близько 7000 учителів англійської мови, які навчатимуть учнів 5–6-х класів із вересня 2022 р. відповідно до концепції Нової української школи (НУШ). Окрім того, для вчителів англійської мови 7–9-х класів планується розроблення програми й курсу та представлення їх МОН у січні 2023 р.

Для учасників освітнього процесу Британська рада в Україні пропонує такі онлайн-ресурси: TeachEnglish (для вчителів), LearnEnglish (для дорослих), LearEnglish Kids (для дітей), LearnEnglish Teens (для підлітків).

Корпус миру США в Україні

Співробітники Корпусу миру постійно підтримують своїх партнерів, учителів англійської мови. Разом із працівниками Посольства США проводяться тренінги для вчителів і керівників шкіл за проектом «Викладання англійської мови як іноземної».

Сьогодні за пропозицією Міністерства освіти і науки України, директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти й за підтримки

Посольства США здійснюється підготовка до пілотування модульного онлайн-тренінгу «Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни» для вчителів англійської мови, який допоможе їм адаптувати матеріал занять із чутливих тем, що стали такими через війну. До участі в пілотному проєкті, який заплановано на листопад, буде запрошено три групи вчителів по 25 учасників у кожній.

За результатами тренінгу й відгуками учасників на основі використаних матеріалів буде розроблено онлайн-курс для психологічної підтримки вчителів англійської мови. У 2023 р. планується серія подібних тренінгів для вчителів інших предметів.

Триває робота з організації віртуальної співпраці вчителів шкіл партнерів із волонтерами-тренерами зі США в рамках пілотного проєкту віртуальних тренінгів для вчителів. Застосовуючи сучасні практики викладання предмета з використанням інформаційних технологій, волонтери допоможуть учителям англійської мови розвивати розмовні навички. У рамках проєкту працівники Корпусу миру рекомендують учителів-партнерів як учасників різних освітніх програм Посольства США та створюють можливості для міжнародної співпраці в освітній сфері.

Кембриджський університет

Кембриджський університет солідарний з українцями та всіляко підтримує українських учителів та Міністерство освіти і науки України з перших днів російської військової агресії.

Меморандум про взаєморозуміння між МОН України й Відділом видавництва та оцінювання Кембриджського університету, підписаний 8 серпня 2022 р., передбачає: створення карт навчання для систем освіти країн, які приймають українців; надання допомоги в реєстрації результатів навчання кожної дитини, а також постійної підтримки вчителям.

Запропонована британськими колегами технологія створення карт навчання дає змогу визначити відмінності між національними освітніми програмами та покликана допомогти іноземним викладачам оцінити рівень освіти учнів і студентів, що полегшить їм перехідний період у зв'язку зі зміною країни навчання.

Ці карти стануть у пригоді й під час повернення українських дітей до Батьківщини, адже допоможуть нашим викладачам зрозуміти досягнутий прогрес у навчанні залежно від того, у якій країні перебували українські учні та студенти.

Задля забезпечення продовження навчання англійської мови в ЗЗСО й підтримки вчителів англійської мови, а також надання можливостей щодо вивчення англійської мови дітьми самостійно, Центр видавництва та оцінювання Кембриджського університету (Cambridge University Press & Assessment) створив вебсайт <https://pages.cambridgeenglish.org/supporting-ukraine>, де зібрано всі безкоштовні онлайн-ресурси, відкриті для українців, а саме:

- ресурси для вчителів (методичні ресурси щодо викладання у складних умовах, записи онлайн-вебінарів з автором підручника *Teaching in Challenging Circumstances* Крісом Соутоном;

- ресурси для батьків і молодших школярів, що містять посилання на безкоштовні ігри з вивчення англійської мови, які можуть використовуватися вдома батьками чи учнями самостійно;
- ресурси для підлітків, їхніх батьків та дорослих – секція з матеріалами й додатками для підлітків та їхніх батьків;
- Exam Boosters – безкоштовні додатки, що допоможуть у підготовці до міжнародних Кембриджських іспитів;
- Fun Skills Home Booklets – книжки для вдосконалення окремих видів мовленнєвої діяльності учнями початкової школи;
- Quick Minds for Ukraine – відеоуроки та додаткові матеріали для роботи з підручником для учнів, які навчаються за підручником Quick Minds у початковій школі.

Фонд The LEGO Foundation (Данія)

Міністерство освіти і науки України співпрацює із The LEGO Foundation (Данія) з 2010 р., з моменту підписання Меморандуму про взаєморозуміння. Метою діяльності Фонду в Україні є впровадження ігрових і діяльнісних методів навчання в освітній процес для всебічного розвитку особистості вихованця/учня/студента, переосмислення й трансформація підходів до навчання педагогічних та науково-педагогічних працівників. Наступний меморандум (підписаний 30 листопада 2021 р.) орієнтований на продовження й поглиблення співпраці сторін із метою системних та стійких змін в освіті.

У рамках співпраці імплементуються чотири основних проекти:

- проект «Сприяння освіті» у дошкіллі;
- проект підтримки Нової української школи;
- проект з упровадження модулів, спецкурсів та навчальних дисциплін із діяльнісних методів навчання в освітні програми закладів вищої та післядипломної педагогічної освіти;
- проект з реалізації та підтримки наукових і моніторингових досліджень в Україні, зокрема залучення міжнародних наукових інституцій.

Проект підтримки Нової української школи передбачає допомогу в імплементатії реформи в початковій та базовій школі шляхом проведення навчань і тренінгів для педагогів щодо реалізації діяльнісного підходу в освітньому просторі НУШ у рамках впровадження нових державних стандартів. Окрім цього, The LEGO Foundation здійснює методичний супровід педагогів через онлайн-спільноту «Діяльнісний підхід у школі», яка налічує понад 23 тис. учителів початкової школи (<https://www.facebook.com/groups/2057566954528233>).

The LEGO Foundation поглиблено співпрацює з пілотними школами у форматі тренінгів, супроводу всіх класів початкової школи, регіональних сесій з обміну досвідом та наставницьких візитів із метою побудови на базі зазначених

шкіл майданчиків для проходження педагогічної практики студентами закладів вищої освіти.

З 24 лютого 2022 р. The LEGO Foundation було додано гуманітарний компонент до проєктів, що імплементуються в Україні. Цей напрям передбачає фінансову підтримку, надання грантів міжнародним інституціям і партнерам, які підтримують дітей та сім'ї в кризових ситуаціях. Зокрема, The LEGO Foundation разом із Ole Kirk's Fond та LEGO Group виділено 110 млн данських крон для надання гуманітарної допомоги, забезпечення захисту та освітніх потреб українських дітей. Ці кошти було розподілено поміж партнерами, включаючи ЮНІСЕФ, Save the Children і Данський Червоний Хрест.

Наразі The LEGO Foundation готує наступний етап підтримки української освіти, що передбачає забезпечення закладів – учасників проєктів та інститутів післядипломної педагогічної освіти технічними засобами навчання, програмами соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку, модулями з психосоціальної підтримки, орієнтованими на педагогів ЗДО й початкових класів ЗЗСО, а також надання грантів партнерам для забезпечення інтеграції українських дітей – ВПО в освітні системи сусідніх країн.

Проєкти, започатковані до 24 лютого 2022 р., будуть імплементуватись і надалі задля забезпечення сталості поступу освіти України в Європейській освітній простір.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)

Організація економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development) понад 30 років є надійним партнером України в питаннях, пов'язаних із втіленням у нашій країні демократичних реформ, розвитком економіки, удосконаленням сектору державного управління тощо. Крім цього, ОЕСР проводить масштабні освітні дослідження, зокрема PISA та PIAAC, на основі яких розробляються рекомендації щодо вдосконалення освітньої політики й реформ у різних країнах світу.

Уперше за підтримки ОЕСР Україна взяла участь у циклі PISA 2018 р. Уже у 2019 р. було розпочато підготовку до проведення в Україні наступного циклу дослідження – PISA-2022. На жаль, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України провести PISA в заплановані терміни не вдалося. Однак наразі ОЕСР і Україна докладають усіх зусиль, аби PISA-2022 все ж відбулося.

Безпосередньо освітнім напрямом у співпраці України і ОЕСР опікується Андреас Шлейхер, директор підрозділу з питань освіти та навичок, радник з питань освітньої політики при генеральному секретарі ОЕСР. Цей всесвітньо відомий фахівець робить усе можливе, щоб створити умови для реалізації освітніх проєктів ОЕСР в Україні, особливо зараз, в умовах російської агресії проти України. За активної участі Андреаса Шлейхера ОЕСР надала Україні значну допомогу в рамках підготовки та проведення національного мультипредметного тестування у 2022 р. для випускників ЗЗСО / абітурієнтів – ВПО за межами України: у кількох країнах, наприклад у Португалії, Угорщині, Швейцарії,

тестування вдалося організувати виключно завдяки національним підрозділам команди PISA¹⁹.

Швейцарсько-український проєкт «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE)

Швейцарсько-український проєкт «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE) реалізується в Україні ГО DOCCU у партнерстві з Цюріхським педагогічним університетом (Швейцарія) за підтримки Швейцарської Конфедерації, представленої Посольством Швейцарії в Україні / Швейцарським бюро співробітництва в Україні. Проєкт DECIDE спрямовано на підтримку реформ в освіті та процесів децентралізації для впровадження в Україні ефективної системи управління освітою в громадах.

Важливими напрямками реалізації проєкту є підтримка реформи в освіті, зокрема реформи НУШ, реформи шкільного харчування, та ініціативи «Дебюрократизація управління освіти».

Особливого значення впровадження реформи освіти набуло в умовах війни. Проєкт долучився до реалізації першочергових заходів із підтримки загальної середньої освіти.

Так, із лютого 2022 р. проєкт підтримав:

- розроблення та підготовку змістового наповнення освітнього чат-боту «EducationUaBot», що доступний у Telegram і Viber для всіх учасників освітнього процесу. Чат-бот містить інформацію про організацію навчання в умовах війни на території України та за кордоном для всіх учасників освітнього процесу. На сьогодні чат-бот охоплює 32 825 користувачів;

- розроблення emergency.mon.gov.ua – вебсайту про систему освіти в Україні для міжнародної освітянської спільноти, що сприяє адаптації українських дітей-біженців у країнах перебування та допомагає дітям і батькам підтримувати зв'язок із вітчизняною системою освіти.

У межах проєкту DECIDE надано технічну підтримку МОН і УЦОЯО з проведення в Україні НМТ у співпраці з ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ. Зокрема, проєктом надано технічну допомогу в розробленні Технічного завдання для національної електронної екзаменаційної системи і створення її прототипу. Згодом система стане основою для проведення ЗНО, іспитів у ЗВО тощо.

Проєкт DECIDE активно підтримує реформу шкільного харчування. Так, у січні – лютому проєктом консолідовано ключових партнерів реформи та за ініціативи робочої групи при Мінекономіки розпочато роботу над Стратегією реформи шкільного харчування.

14 грудня 2021 р. за ініціативою першої леді, за підтримки проєкту DECIDE та в партнерстві з ЮНІСЕФ Україна було відкрито Урядовий інформаційний портал реформи харчування «Знаймо». У січні – лютому 2022 р. число користувачів порталу сягало понад 680 тис.

Проєкт DECIDE підтримує ініціативу «Дебюрократизація управління освітою». Розроблено пакет із 11 НПА, включаючи проєкт Закону про

¹⁹ В Україні функції національного підрозділу PISA виконує Український центр оцінювання якості освіти.

Національну систему управління освітою на базі ПАК «АІКОМ». Триває робота зі створення реєстру дітей шкільного віку, удосконалення реєстру з обліку вчителів. Оптимізація та діджиталізація освітньої статистики й документообігу у сфері освіти (ПАК «АІКОМ») передбачає вдосконалення процесу збору й обробки інформації від ЗЗСО на базі модулів ПАК «АІКОМ» щодо організації ведення звітності в електронному форматі та класного журналу в електронному вигляді.

У межах створення системи аналітики та прогнозування у сфері дошкільної, позашкільної та загальної середньої освіти (рівень області й територіальної громади) тривала робота над створенням Технічного завдання для аналітичного та фінансового модулів ПАК «АІКОМ». Також були розроблені BRDO схеми цифрових процесів зарахування, відрахування та переведення учнів у ЗЗСО в межах єдиної національної платформи засобами ПАК «АІКОМ», які будуть реалізовані в додатку «Дія».

Важливим напрямом підтримки реформи освіти в умовах війни стала гуманітарна допомога громадам-партнерам проєкту DECIDE Івано-Франківської та Полтавської областей. У межах ініціативи #We Stand with Ukraine у лютому – травні колективні центри проживання ВПО в закладах освіти громад-партнерів проєкту отримали першочергову допомогу у вигляді 600 комплектів постільної білизни, матраців, подушок, ковдр, карематів тощо. У травні – червні розпочався другий етап гуманітарної допомоги Швейцарії Україні – підтримка громад у тилкових регіонах України з організації літніх активностей із фокусом на дітей ВПО в партнерстві з Мінрегіоном та Всеукраїнською асоціацією ОТГ. У межах ініціативи DECIDE Summer Clubs «Ми вдома – в Україні» було відібрано 30 громад із 13 областей України, які отримують матеріально-технічну допомогу та допомогу з навчання понад 400 вчителів, задіяних для проведення літніх активностей за такими темами: активне громадянство, демократія та права дитини, спорт, історія України й рідного краю, етнографія та місцеве самоврядування, психологічна підтримка, арт-терапія, мінна безпека, перша допомога та ін. Передбачається, що до ініціативи буде залучено понад 7 тис. дітей, включаючи дітей ВПО.

Міжнародна допомога українським дослідникам освіти

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України істотно зросла міжнародна допомога вітчизняній науці. Запуск Єврокомісією порталу «Європейський дослідницький простір для України» (ERA4Ukraine) дав старт інформаційній підтримці вітчизняних науковців щодо існуючих для них можливостей на європейському й національному рівнях²⁰.

Зокрема, на підтримку науковців і дослідників, що вимушено залишили межі України, спрямовано спеціальний проєкт грантової програми Марії Склодовської-Кюрі на 25 млн євро²¹. Започатковано програму фінансової підтримки українських науковців зі ступенем доктора (PhD) Польською академією наук у співпраці зі США тривалістю до трьох місяців із можливістю

²⁰ Щодо підтримки українських науковців міжнародним співтовариством. URL: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2022/04/220402005442191-1419.pdf>.

²¹ ЄС відкриває нові програми для українських студентів і науковців. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/yes-vidkrivaye-novi-programi-dlya-ukrayinskih-studentiv-i-naukovciv>.

продовження до шести місяців (за умови наявності коштів), у межах якої було надано й затверджено 50 грантів.

Важливу підтримку українським дослідникам надав Фонд VolkswagenStiftung, виділивши та профінансувавши 6–12-місячні наукові стипендії за програмою «Фінансування науковців-біженців та науковців з України» для таких осіб, прикріплених до університетів. Одним із потужних дослідницьких центрів, які прийняли українських науковців за підтримки Volkswagen Foundation, став Університет Лейфана (Leuphana) в Нижній Саксонії (м. Люнебург, Німеччина). За підсумками 2019 р. цей центр посідав 9-те місце в рейтингу всіх державних університетів Німеччини за чисельністю стипендіатів Німецького національного академічного фонду та 2-ге місце серед університетів без медичних досліджень.

Особливий поштовх розвитку й реформуванню української освітньої галузі дає співпраця з Інститутом освітніх наук (IBWI), який очолює професор, доктор Маркус Пітч. Пріоритетними напрямками його досліджень є управління освітою та підвищення її якості. Зокрема, йдеться про дослідження складових професійного розвитку лідерів і посилення інноваційної складової в навчальних програмах шкіл як чинників покращення освітнього менеджменту. У червні 2022 р. було підписано Меморандум про взаєморозуміння між ДНУ «Інститут освітньої аналітики» та Університетом Лейфана, що надає додаткові можливості для співпраці на перспективу й обміну досвідом між ФРН і Україною в системі вдосконалення освітньої галузі України як країни-кандидата на членство в ЄС.

3.6. Забезпечення автобусами закладів загальної середньої освіти

Забезпечення автобусами закладів загальної середньої освіти має дуже велике значення для організації освітнього процесу. Фактор шкільного автобуса набуває нової ваги з урахуванням того, що від початку військової агресії російської федерації проти України 225 навчальних закладів повністю знищено, з них близько 130 – це ЗССО (станом на 1 серпня 2022 р.). Актуальним завданням що необхідно розв'язувати органам місцевого управління, є організація підвезення школярів, які навчалися у зруйнованих школах, до шкіл, що наразі функціонують.

За інформацією органів управління освіти обласних державних/військових адміністрацій (станом на 01.07.2022) на балансі ЗССО/органів управління освітою налічується 6817 од. транспортних засобів, серед них:

- 4870 од. уціліло, у т. ч. 144 од. пошкоджено, але підлягають ремонту, та 570 од. залучено для евакуації цивільного населення;
- 1947 од. не можуть бути використані для перевезення учнів, дітей і педагогічних працівників до місць навчання, роботи та додому (рис. 3.6.1).

Серед 1947 транспортних засобів, які не можуть бути використані для перевезення учнів, дітей і педагогічних працівників до місць навчання, роботи та додому, 56 од. повністю знищено та не підлягає відновленню, 1380 од. передано на потреби Збройних Сил України, 19 од. викрадено й вивезено на територію рф, 492 од. залишилися на тимчасово окупованій території (табл. 3.6.1).

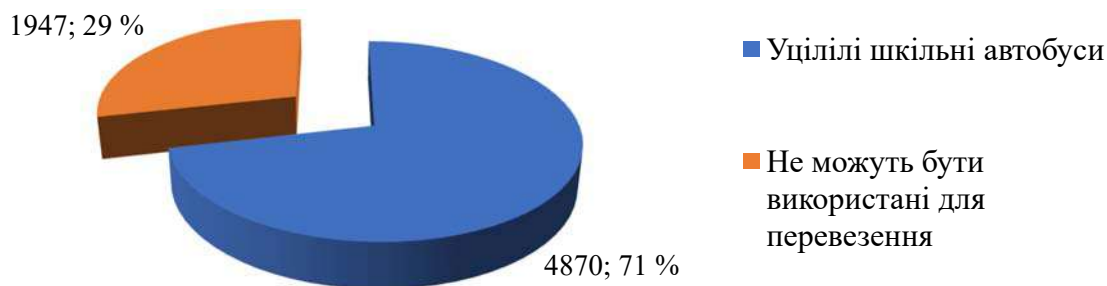

Рис. 3.6.1. Забезпечення закладів загальної середньої освіти шкільними автобусами, од., %

Побудовано за оперативними даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Таблиця 3.6.1

Інформація про шкільні автобуси, які не можуть бути залучені до перевезення учнів, дітей і педагогічних працівників до місць навчання, роботи та додому, станом на 1 липня 2022 р. у розрізі регіонів, од.

Регіон	Знищені шкільні автобуси	Передано на потреби Збройних Сил України	Викрадені на територію російської федерації	Залишаються на тимчасово окупованих територіях
Вінницька обл.	0	67	0	0
Волинська обл.	0	59	0	0
Дніпропетровська обл.	0	299	0	0
Донецька обл.	0	29	0	43
Житомирська обл.	2	93	0	0
Закарпатська обл.	0	71	0	0
Запорізька обл.	6	18	15	92
Івано-Франківська обл.	0	61	0	0
Київська обл.	12	45	0	0
Кіровоградська обл.	0	27	0	0
Луганська обл.	0	3	0	145
Львівська обл.	0	85	0	0
Миколаївська обл.	7	45	2	4
Одеська обл.	0	45	0	0
Полтавська обл.	0	30	0	0
Рівненська обл.	0	55	0	0
Сумська обл.	1	36	2	0
Тернопільська обл.	0	35	0	0
Харківська обл.	5	31	0	8
Херсонська обл.	20	0	0	200
Хмельницька обл.	0	83	0	0
Черкаська обл.	0	37	0	0
Чернівецька обл.	0	111	0	0
Чернігівська обл.	2	15	0	0
м. Київ	1	0	0	0
Разом	56	1380	19	492

Побудовано за оперативними даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Після повномасштабного вторгнення російської федерації та окупації частини територій України 19 шкільних автобусів було викрадено й вивезено на територію країни-агресора (в Запорізькій області – 15 од., у Миколаївській і Сумській – по 2 од.), 492 транспортних засоби залишилися на окупованій території (в Херсонській області – 200 од., у Луганській – 145 од., у Запорізькій – 92 од., у Донецькій – 43 од., у Миколаївській області – 4 од.).

За інформацією органів управління освітою обласних державних/військових адміністрацій, станом на 1 липня 2022 р. для повного забезпечення підвезення учнів та педагогічних працівників потрібно 2814 автобусів, а до кінця поточного року планується закупити 340 од. транспортних засобів за кошти з різних джерел фінансування (табл. 3.6.2).

Таблиця 3.6.2

Стан закупівлі шкільних автобусів та потреба в них у розрізі регіонів станом на 1 липня 2022 р., од.

Регіон	Закуплено шкільних автобусів у 2022 р.	Потреба в шкільних автобусах	Планується закупити до кінця 2022 р.
Вінницька обл.	1	146	27
Волинська обл.	0	77	13
Дніпропетровська обл.	0	377	32
Донецька обл.	0	27	14
Житомирська обл.	0	118	0
Закарпатська обл.	0	139	16
Запорізька обл.	0	65	16
Івано-Франківська обл.	0	157	0
Київська обл.	0	86	45
Кіровоградська обл.	0	71	0
Луганська обл.	0	0	0
Львівська обл.	0	165	0
Миколаївська обл.	0	110	0
Одеська обл.	0	100	26
Полтавська обл.	0	112	17
Рівненська обл.	0	100	24
Сумська обл.	0	68	1
Тернопільська обл.	0	84	22
Харківська обл.	1	98	38
Херсонська обл.	0	200	15
Хмельницька обл.	0	172	17
Черкаська обл.	0	124	0
Чернівецька обл.	0	136	0
Чернігівська обл.	0	81	17
м. Київ	0	1	0
Разом	2	2814	340

Побудовано за оперативними даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

3.7. Освітні проєкти для підтримки безперервності навчання українських учнів в умовах воєнного стану: характеристика та реалізація

У квітні 2022 р. у складі Моніторингової групи з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану відбувся візит заступника Міністра освіти і науки України Віри Рогової до Республіки Польщі, Федеративної Республіки Німеччини та Італійської Республіки з метою забезпечення прав на освіту для українських дітей у країнах Європейського Союзу й визначення кроків для покращення ситуації із задоволенням освітніх потреб українських школярів.

Проведено двосторонні зустрічі з представниками посольств/консульств України, зустрічі в профільних міністерствах та інституціях Польщі, Німеччини й Італії, до сфери яких належить захист прав дітей та питання освіти, створення й організація роботи українсько-польського, українсько-німецького, українсько-італійського координаційних штабів дітей, що тимчасово перемістилися з України; відбулося обговорення питань, пов'язаних з освітніми особливостями країн, де перебувають українські діти; відвідування освітніх центрів, установ, де навчаються діти, тимчасово переміщені з України, та де їм надаються освітні послуги.

МОН під керівництвом заступника Міністра освіти і науки України Віри Рогової проводить щотижневі онлайн-наради з керівниками департаментів освіти й науки обласних, Київської міської державних адміністрацій, на яких обговорюються питання провадження освітньої діяльності в ЗЗСО з урахуванням особливостей територій, де локалізовано ці заклади: у ЗЗСО на територіях, істотно віддалених від зони бойових дій, де велика частка ВПО; у ЗЗСО на територіях, порівняно віддалених від зони бойових дій; у ЗЗСО, розташованих на звільнених територіях; у ЗЗСО, які перебувають у зоні бойових дій (прифронтові території); у ЗЗСО, що розташовані на тимчасово окупованих територіях.

Розгортається спільний проєкт Кембриджського університету й Міністерства освіти і науки України «Гармонізація українських та міжнародних освітніх стандартів у середній школі», проводиться підготовка до підписання меморандуму.

За ініціативи громадських організацій українців в окремих країнах та за сприяння органів управління освітою цих країн й місцевої влади організовано окремі освітні заклади або класи для школярів – утікачів від війни, навчання в яких здійснюється українською мовою за державними стандартами та освітніми програмами України. Протягом останніх двох місяців партнерами створено чотири нові такі школи (три в Польщі та одну в Литві).

Для задоволення освітніх і мовних потреб українців, які проживають за межами своєї країни, створено можливість доступу з використанням спеціальних QR-кодів до електронних версій українських підручників, що розміщені на вебсайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти». Крім того, для вчителів і учнів доступні різноманітні методичні матеріали, посібники, електронні ресурси.

З метою безпечної організації освітнього процесу в ЗЗСО Служба порятунку (ДСНС) розробила та розмістила на своєму вебсайті Рекомендації щодо організації укриття в закладах освіти, Алгоритм дій місцевих органів влади та керівників закладів освіти щодо забезпечення укриття і Методичні рекомендації з цих питань.

Для виявлення нагальних освітніх потреб в умовах воєнного стану, зокрема потреб внутрішньо переміщених здобувачів освіти й педагогічних працівників, МОН спільно з ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Освітнім кластером, у партнерстві з Дитячим фондом ООН UNICEF Ukraine, Міжнародною неурядовою організацією Save the Children – Save the Children in Ukraine та іншими партнерами проведено масштабне опитування у місцевих громадах. Підсумковий звіт за результатами цього дослідження доступний за посиланнями: bit.ly/3AxKYuj (українською мовою) та bit.ly/3nluWWH (англійською мовою).

Опитування виявило, що найбільшими проблемами в організації дистанційної (онлайн) освіти є необхідність доступу до високошвидкісного Інтернету, брак технічних пристроїв для онлайн-викладання та відсутність цифрових навичок в учасників освітнього процесу.

Отримані дані щодо першочергових потреб і можливість надання адресної донорської допомоги за пріоритетними потребами зумовили необхідність розроблення моделі розподілу такої допомоги регіонам. У ДНУ «Інститут освітньої аналітики» було створено модель розподілу програмних продуктів, інших ресурсів між учителями. Цю модель використали міжнародні партнери, й у багатьох регіонах учителі, які постраждали внаслідок російської агресії, отримали по 80 дол. США грошової допомоги, а також необхідні для їхньої діяльності ноутбуки/хромбуки від ЮНІСЕФ. У рамках цієї допомоги Microsoft і Google передали для обласних управлінь освітою, Українського центру оцінювання якості освіти ліцензії на встановлення Microsoft 365 та на інші програмні продукти.

3.8. Реалізація Програми Президента «Здорова Україна» та урядових програм розвитку загальної середньої освіти в умовах воєнного стану

На виконання загальнонаціональної програми «Здорова Україна» із червня 2021 р. запроваджується інноваційний освітній проєкт «Модель здорової школи» на базі ЗЗСО Дніпропетровської, Львівської, Полтавської, Рівненської та Херсонської областей (наказ МОН від 04.06.2021 № 626). Метою освітнього проєкту «Модель здорової школи» є створення безпечного здорового освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти.

Модель здорової школи включає вісім складових для формування закладом освіти безпечного й здорового освітнього середовища, а саме: освітній простір, освіта в галузі здоров'я та безпеки, фізична культура та рухова активність, здорове харчування, медична служба, психологічна служба, підготовка і здоров'я вчителів, залучення сім'ї та громади.

З 1 січня до 27 червня 2022 р. у співпраці з Міністерством охорони здоров'я України ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за підтримки українсько-швейцарського проєкту «Скорочення поширеності факторів ризику неінфекційних захворювань в Україні» (коротка назва – «Діємо для здоров'я») та з метою впровадження моделі «Здорова школа» в експериментальних ЗЗСО реалізовано заходи за вісьмома напрямками.

1. Освітній простір

Розроблено цифровий формат інструменту самооцінки ЗЗСО «Індекс здорової школи» та розпочато його досліду експлуатацію за участі пілотних шкіл (апробовано п'ять модулів), підготовлено рекомендації щодо розроблення додаткових функцій інструменту (*формування плану заходів, додаткові функції моніторингу виконаних завдань*).

Проведено навчання шкільних команд у ЗЗСО – учасників інноваційного освітнього проєкту всеукраїнського рівня – із метою ознайомлення з положеннями моделі здорової школи. Підготовлено та розповсюджено інформаційний буклет «Нова українська школа – простір здоров'я» та інформаційний відеоролик «Модель здорової школи» (інформаційний ресурс МОН).

З метою модернізації шкільних харчоблоків і забезпечення санітарно-побутових умов для 18 закладів освіти закуплено та передано необхідне оснащення й побутову техніку (посуд, холодильник та морозильне обладнання, посудомийні машини, бойлери, пральні й сушильні машини). У 2022 р. запланована закупівля додаткового оснащення ще для 60 закладів освіти – партнерів проєкту.

2. Освіта в галузі здоров'я та безпеки

Розроблено тренінгову програму та методичні матеріали для працівників закладів освіти для роботи за темою «Здорове харчування» з учнями початкової й середньої школи.

У співпраці з ГО «ЗдоровБудь!» проведено навчання для вчителів 100 експериментальних ЗЗСО. Розроблено методичні матеріали на тему «Здорове харчування».

3. Фізичне виховання та рухова активність

Спільними зусиллями ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Комітету з фізичного виховання та спорту МОН та ГО «UA Active» розроблено організаційно-педагогічні умови впровадження моделі здорової школи. З метою адаптації моделі проведено низку методологічних семінарів для вчителів фізичної культури та спортивно-оздоровчих заходів для дітей.

У межах програми надано методичні рекомендації для педагогічних працівників партнерських закладів освіти щодо популяризації рухової активності серед учнів/учениць; здійснюється навчання й менторська підтримка вчителів фізичної культури; партнерські заклади освіти забезпечуються спортивним інвентарем для впровадження модельної навчальної програми з фізичної культури та популяризації безконтактних видів спорту, що передбачені варіативними модулями навчальної програми.

4. Здорове харчування

У рамках підтримки реформи шкільного харчування, ініційованої першою леді України Оленою Зеленською, проєкт «Діємо для здоров'я» надав підтримку

в розробленні, змістовому наповненні, тестуванні та забезпеченні доступності інформаційної вебплатформи «Знаймо», створеної за участі й підтримки МОН, МОЗ, Мінекономіки, Держспоживслужби, Центру громадського здоров'я, українсько-швейцарського проєкту DECIDE та ЮНІСЕФ.

З метою підтримки ЗЗСО в реалізації реформи шкільного харчування видано й розповсюджено 15 000 примірників плаката «Тарілка здорового харчування» для розміщення в шкільних їдальнях та використання під час занять на тему здорового харчування, а також однойменний анімований відеоролик.

У співпраці з проєктом Євгена Клопотенка «Культура їжі» на базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти проведено навчання для 128 кухарів із партнерських ЗЗСО Львівської й Рівненської областей.

5. Медична служба

З метою проведення моніторингу стану здоров'я та поведінкових орієнтацій учнів творчою групою освітнього проєкту всеукраїнського рівня спільно з Інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка розпочато підготовку загальнонаціональних і міжнародних досліджень: 1) дослідження поширеності ожиріння серед дітей (Childhood Obesity Surveillance Initiative), результати якого можуть бути використані для базової оцінки поширеності надмірної ваги й ожиріння серед дітей молодшого шкільного віку (проводиться в Україні за методологією Всесвітньої організації охорони здоров'я); 2) дослідження «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» (Health Behavior of School Age Children).

У рамках освітнього проєкту для медичних працівників ЗЗСО розроблено тренінгову програму, до якої включено питання нагляду за учнями із хронічними захворюваннями та наведено алгоритми дій у випадку гострих станів, а також приклади застосування в роботі з дітьми інструментів консультування, що дає можливість оцінити стан дитини, ураховуючи умови проживання, навчання, харчування, фізичну активність, вживання психоактивних речовин, статеву поведінку, безпеку та психологічний стан.

6. Соціально-психологічна служба

Творчою групою освітнього проєкту спільно з громадською організацією «Альянс за громадянські права» організовано навчання для психологів і соціальних педагогів експериментальних ЗЗСО.

7. Підготовка і здоров'я вчителів

Для педагогічних та медичних працівників експериментальних ЗЗСО організовано навчання за темою «Подолання стресу та збереження психічного здоров'я». Проведено чотири тренінги для освітян 12 ЗЗСО й медичних працівників у Стрільківській, Дрогобицькій, Ралівській і Сокільницькій громадах Львівської області в травні та червні 2022 р.

8. Залучення сім'ї та громади

З метою популяризації здорового способу життя, посилення профілактичної роботи та залучення додаткових ресурсів упродовж березня–червня 2022 р. для педагогічних працівників ЗЗСО проведено онлайн круглий стіл «Органи місцевого самоврядування у створенні безпечного освітнього середовища в закладах освіти» (травень 2022 р.), зокрема:

Дядьковицька територіальна громада Рівненської області: проведення спортивних заходів та заходів дозвілля для дітей, молоді й батьківської громадськості.

Здолбунівська територіальна громада Рівненської області: облаштування шести точок доступу до питної води в ЗЗСО Здолбунівської громади та проведення інформаційної кампанії зі зменшення споживання солодких напоїв і цукру серед учнівської молоді.

Гощанська територіальна громада Рівненської області: створення спортивно-реабілітаційного центру для дітей, проведення творчих і спортивних занять для дітей і батьківської громадськості.

Бугринська територіальна громада Рівненської області: проведення тренінгів для вчителів та батьків на тему збереження фізичного й психічного здоров'я дітей.

Стрільківська територіальна громада Львівської області: організація «Днів здоров'я», влаштування зустрічей медичних працівників з учителями й учнями 9–11-х класів.

Полтавська міська територіальна громада: організація та проведення творчих занять для дітей.

Дрогобицька територіальна громада Львівської області: проведення заходів для дітей із популяризації фізичної активності та занять спортом.

Покровська територіальна громада Дніпропетровської області: організація заходів із підтримки та заохочення дітей до рухової активності, участі в спортивних гуртках, залучення батьків до спільного активного дозвілля.

Державна політика останніх років, особливо військова агресія російської федерації проти України, докорінно змінила ставлення суспільства до проблем формування фізичної готовності молоді до виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів та незалежності держави. Програма Президента України «Здорова Україна» об'єднала державні органи й численні громадські організації. У співпраці започатковано ефективні ініціативи та проекти.

Концепція розвитку щоденного спорту в закладах освіти, затверджена спільним наказом МОН і Мінмолодьспорту від 27.10.2021 № 1141/4088, передбачає докорінні зміни в ставленні до освітньої галузі «Фізична культура», формує нові підходи до організації масової фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах освіти, упроваджує особисту відповідальність керівників закладів освіти за розвиток фізичної культури й виховання тощо.

Дослідження, опитування та оцінки експертів, аналіз практичного досвіду роботи дали змогу виявити найважливіші напрями підвищення фізичної, вольової, моральної готовності підростаючого покоління. Робота триває на рівні організованих спільнот науковців і експертів, здійснюються відповідні науково-прикладні проекти.

Зокрема, підготовлено до реалізації проект прикладного дослідження «Проектування систем оцінювання фізичної підготовленості учнівської та студентської молоді із застосуванням інформаційних технологій». Його виконання дасть змогу створити дієві механізми збору, оцінки, управління та

вдосконалення фізичної підготовленості української молоді на різних етапах освітнього процесу.

Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5–6 класи», розроблена відповідно до Державного стандарту загальної базової освіти, передбачає суттєві зміни змісту й форм проведення уроків, активізує фізкультурно-оздоровчу діяльність закладів освіти, визначає пріоритетним завданням фізичну підготовленість української молоді. Програма спрямовує наукові дослідження та методичне забезпечення в освітньому процесі на пошук інноваційних, ефективних методик фізичного вдосконалення, формування свідомого ставлення до фізичної культури особистості як головного чинника фізичної готовності до захисту України.

Особлива увага приділяється методичному, матеріально-технічному й організаційному забезпеченню процесу викладання фізичної культури та фізичного виховання. Проведено форум «Здорова Україна», круглий стіл «Новій українській школі – нова фізична культура», серію всеукраїнських методичних семінарів та освітніх марафонів практик для вчителів фізичної культури пілотних шкіл НУШ, учителів та викладачів фізичної культури закладів загальної середньої, професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти всіх регіонів країни.

З метою оптимізації пошуку актуальної інформації й користування в освітньому процесі навчальними матеріалами на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» створено розділ «Освітня галузь «Фізична культура»: поради, документи, досвід роботи» (<https://imzo.gov.ua/osvitnia-haluz-fizychna-kul-tura-porady-dokumenty-dosvid-roboty/>).

Не втрачає актуальності проблема забезпечення освітнього процесу спортивним інвентарем і обладнанням. Уперше за 30 років незалежності України в державному бюджеті було передбачено кошти на субвенцію закладам освіти для придбання спортивного інвентаря. На жаль, війна відтермінувала виконання цього рішення.

Зміна організаційних умов освітнього процесу сприяла розробленню новітніх методик проведення уроків та занять із фізичної культури, фізичного виховання, зокрема в дистанційному форматі, мотивації української молоді до здорового способу життя, розуміння європейських цінностей і відстоювання національних інтересів. Реалізацією таких підходів у закладах освіти опікуються численні громадські організації у співпраці з Міністерством освіти і науки України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Комітетом з фізичного виховання та спорту МОН України.

Новітні підходи, урахування воєнних і повоєнних реалій, ефективне та безпечне повернення до повноцінного освітнього процесу – усе це можливе лише за умови відновлення системи навчання й підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Співпраця ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Комітету з фізичного виховання та спорту МОН України, ГО UkraineActive спрямована на реалізацію проєкту з проведення освітніх заходів для вчителів фізичної культури. Щотижневі всеукраїнські семінари-практикуми, освітні марафони практик, вебінари й нетворкінги сприяють створенню освітньої екосистеми для вчителя фізичної культури незалежно від місця його перебування.

3.9. Перспективи розвитку повної загальної середньої освіти

Основними завданнями розвитку повної загальної середньої освіти в короткостроковому періоді є:

1. Розроблення низки заходів, спрямованих на розв'язання проблеми доступу до освіти внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу в Україні, учнів із тимчасово окупованих територій, тих, хто виїхав за кордон.

Ці заходи охоплюють створення можливостей навчатися онлайн, офлайн, у змішаній формі чи індивідуально; організацію підвезення учасників освітнього процесу, які цього потребують, до закладів освіти; створення можливостей для психологічної реабілітації, адаптації та підтримки учасників освітнього процесу; інформаційну підтримку тощо.

2. Створення безпечних умов для здобуття повної загальної середньої освіти в новому 2022/2023 н. р. для забезпечення безперервності навчання в регіонах України з різною безпековою ситуацією, передусім облаштування ЗЗСО захисними спорудами цивільного захисту / укриттями, інтернет-обладнанням в цих укриттях, створення запасу води, їжі тощо.

3. Здійснення заходів із забезпечення ЗЗСО педагогічними кадрами шляхом застосування дієвих механізмів стимулювання повернення викладачів з-за кордону, використання потенціалу переміщених педагогічних працівників у місцях їх перебування, забезпечення психологічної підтримки викладачів із постстресовим синдромом для включення їх в освітній процес.

4. Забезпечення учнів, педагогічних працівників, закладів загальної середньої освіти комп'ютерами, ноутбуками, планшетами, інтернет-обладнанням для реалізації дистанційного навчання, що вже здійснюється з боку МОН за підтримки міжнародних партнерів.

5. Оновлення методичного забезпечення для освітнього процесу з урахуванням особливостей його організації в умовах воєнного стану, модернізація та адаптація технологій навчання в контексті здійснення навчання офлайн, онлайн, в змішаній та індивідуальній формі, врахування обов'язковості дотримання безпекового принципу для учасників освітнього процесу.

6. Ефективніше використання наявної мережі ЗЗСО для забезпечення доступності й безперервності навчання, визначення переліку та надання всебічної підтримки навчальним закладам, які спроможні забезпечити надання освітніх послуг у новому 2022/2023 н. р. учням із тимчасово окупованих територій, учням зі зруйнованих шкіл і тим, які виїхали за кордон.

Основними завданнями розвитку повної загальної середньої освіти в повоєнний період є:

1. Необхідність розроблення підходів до вирішення питання внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу в Україні. Це потребує вдосконалення нормативно-правового забезпечення, розбудови й відновлення зруйнованої освітньої інфраструктури; забезпечення державної підтримки педагогічних працівників (соціальне житло, фінансова допомога тощо); запровадження індивідуальних освітніх траєкторій учнів; проведення широкої інформаційної

кампанії з метою стимулювання здобувачів освіти повернутися в Україну з метою збереження її людського капіталу.

2. У процесі повоєнної відбудови освітньої інфраструктури потрібно змінити стандарти будівництва закладів освіти, забезпечити всі 100 % ЗЗСО захисними спорудами цивільного захисту/укриттями, створити умови для утримання та експлуатації фонду захисних споруд (укриттів).

3. З метою забезпечення ЗЗСО педагогічними кадрами у зв'язку з масштабним переміщенням викладачів у межах України та за кордон необхідно розробити довгостроковий прогноз потреби ЗЗСО в педагогічних кадрах із використанням доказових освітніх даних, акумульованих в освітніх інформаційних системах; внести зміни у формування державного замовлення на педагогічні спеціальності, передбачити соціально-економічне стимулювання праці педагогів.

4. Проведення оцінки потреби на довгостроковий період щодо забезпечення учнів і педагогічних працівників ЗЗСО комп'ютерами, ноутбуками та планшетами для здійснення дистанційного навчання; розроблення дієвих фінансових механізмів бюджетного фінансування такого забезпечення в повоєнний період (зокрема використання для цього цільових субвенцій); продовження співпраці з міжнародними партнерами в частині отримання від них технічних засобів для учасників освітнього процесу.

5. Удосконалення методичного забезпечення освітнього процесу передбачає врахування багатоманітності форм його організації, запозичення передового європейського досвіду; суттєве оновлення освітніх програм; запровадження інноваційних навчальних ІТ-технологій; розроблення електронних інтерактивних підручників; постійну модернізацію освітньої платформи «Всеукраїнська школа онлайн»; розбудову білінгвальної освіти тощо.

6. Нова мережа ЗЗСО в повоєнний період формуватиметься шляхом масштабної відбудови пошкоджених і зруйнованих закладів освіти; оновлення інфраструктури та створення ефективної мережі ЗЗСО (відновлення й забезпечення функціонування будівель та споруд на території закладів) із урахуванням можливостей безпечного надання освітніх послуг; розбудови мережі закладів профільної освіти; залучення закладів позашкільної освіти в допрофільну й профільну освіту тощо.

Висновки

1. В Україні на початок 2021/2022 н. р. функціонував 13 991 заклад загальної середньої освіти різних типів і форм власності. У цих закладах 1 вересня 2021 р. розпочали навчання 4 230 358 учнів.

Від початку війни російської федерації проти України частина ЗЗСО зазнала руйнувань і пошкоджень, опинилася на території, тимчасово контрольованій ворогом. Так, станом на 1 серпня 2022 р. зруйновано 127 ЗЗСО, пошкоджено 929 закладів, опинилося на тимчасово окупованій території 1185 закладів (станом на 22 червня 2022 р.). Найбільше руйнувань ЗЗСО зафіксовано в Запорізькій і Харківській областях, пошкоджень – у Донецькій, Харківській, Київській та Миколаївській областях.

За оперативною інформацією, станом на 22 липня 2022 р. мережа ЗЗСО зменшилася до 13 834 од., із них мережа опорних ЗЗСО – на 27 од., із 1242 до 1215 од. відповідно (станом на 22 червня 2022 р.).

Із 4 230 358 учнів, які розпочали навчання 1 вересня 2021 р., за кордон виїхало майже 649 тис. учнів, понад 79 тис. учнів стали внутрішніми переміщеними особами, які були вимушені змінити школу та закінчували навчальний рік в інших ЗЗСО. Найбільше учнів виїхало за кордон у зв'язку з російською військовою агресією із м. Києва, Харківської й Миколаївської областей.

Загалом на початок 2021/2022 н. р. у ЗЗСО працювало 434 755 педагогічних працівників. Із початком війни значна їх частина виїхала за кордон: станом на 23 червня 2022 р. за кордоном перебувало 22 519 педагогічних працівників. Найбільше вчителів виїхало за кордон із Харківської (12 %) і Донецької (11,3 %) областей.

2. Міністерством освіти і науки України з початком війни було створено нормативно-правову базу забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного стану. Першочерговим завданням МОН визначило безпеку всіх учасників освітнього процесу. Разом із місцевими органами управління освітою Міністерство доклало максимум зусиль для забезпечення безперервності навчання в Україні, надання доступу до знань та можливості навчатися кожному учаснику освітнього процесу в різних організаційних формах: офлайн, онлайн, змішано, індивідуально. Учні, які були вимушені змінити місце навчання та/або проживання чи перебували на тимчасово окупованих територіях, мали можливість продовжити навчання дистанційно або екстерном у ЗЗСО, розташованих на території, де не ведуться бойові дії. На місцях було визначено відповідальних осіб, які допомагали дітям та їхнім батькам обрати ЗЗСО для продовження навчання.

3. Було створено Всеукраїнський онлайн-розклад для учнів під час дії воєнного стану. Для організації освітнього процесу в дистанційному режимі було розроблено єдину освітню платформу з інструментальним забезпеченням через Google Workspace for Education, G Suite for Education, Microsoft Teams, Google Classroom, Zoom, Google Meet, «Єдина Школа», Microsoft 365, Human тощо. Педагогічні працівники й учні дістали можливість користуватися ресурсами національних освітніх платформ «Всеукраїнська школа онлайн», «На Урок», «Моя школа», «Всеосвіта». Доступ до навчання в умовах воєнного стану забезпечувався безоплатно також дистанційними школами. Командою МОН було підготовлено перелік шкіл і організацій, які можуть надати допомогу дітям та сім'ям, котрий розміщено на вебсайті Міністерства.

4. У зв'язку з великою чисельністю українських учнів за кордоном у квітні 2022 р. у складі Моніторингової групи з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану Міністерство освіти і науки України звернулося до Республіки Польщі, Федеративної Республіки Німеччини та Італійської Республіки по допомогу в розв'язанні проблем забезпечення прав на освіту для українських дітей-біженців у країнах ЄС, визначення заходів для покращення ситуації із задоволенням освітніх потреб українських школярів. Було досягнуто

порозуміння в питанні відкриття для таких дітей шкіл, навчання в яких здійснюється за державними стандартами й освітніми програмами України. Три такі школи створено в Польщі та одну в Литві.

5. Міністерство освіти і науки України підготувало інформацію щодо особливостей організації нового 2022/2023 н. р. та покрокові рекомендації з підготовки до нього (<https://mon.gov.ua/ua/news/osoblivosti-organizaciyi-202223-navchalnogo-roku>). Крок 1: призначити комісії з обстеження закладів освіти на предмет готовності до організації навчання та гарантування безпеки учасників освітнього процесу. Результатом роботи комісії є підготовка відповідного акта, що затверджується керівником адміністрації. Крок 2: визначити форму організації освітнього процесу, яка впливатиме з безпекової ситуації в кожному населеному пункті. Структура, тривалість навчального тижня, форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною (вченою) радою закладу освіти. У документі детально прописано умови, за якими освітній процес може відбуватися в очному, дистанційному режимі та за змішаною або індивідуальною формою навчання. Крок 3 передбачає здійснення заходів для гарантування безпеки всіх учасників освітнього процесу впродовж навчального року.

6. Міністерство освіти і науки України впевнено дивиться в майбутнє. Повна загальна середня освіта буде спрямована на самореалізацію кожної дитини, раннє виявлення здібностей, формування майбутнього фахівця для розбудови суспільства та економіки України як успішної європейської країни.

Буде створено ефективну мережу освітніх закладів, зокрема відбудовано/відновлено 1958 закладів освіти, 99 ІРЦ; розбудовано мережу закладів профільної освіти (ліцеїв); розширено мережу закладів раннього розвитку; організовано підвезення всіх учасників освітнього процесу (закуплено 3133 шкільних автобуси); збільшено кількість приватних закладів освіти; надано доступ до якісної освіти особам з ООП, дітям у лікарнях («Школа супергероїв»); підтримано освітні хаби за кордоном.

Сформується безпечне й комфортне освітнє середовище завдяки відновленню/побудові укріплень у 100 % ЗЗСО; виконанню Програми Президента «Здорова Україна» в закладах освіти; реалізації ініціативи першої леді з психологічної та емоційної підтримки учасників освітнього процесу; забезпеченню здобувачів освіти здоровим харчуванням.

Буде істотно вдосконалено сучасний контент, використано навчальні інноваційні технології, зокрема оновлено 100 % освітніх програм і електронних версій підручників для Нової української школи; створено 25 STEM-центрів у закладах післядипломної освіти та оснащено всі ЗЗСО STEM-лабораторіями; запроваджено індивідуальні освітні траєкторії здобувача освіти; створено мережу інтерактивних музеїв науки; забезпечено розвиток білінгвальної освіти.

Поглибиться національно-патріотичне виховання школярів, зокрема буде інтегровано національно-патріотичну складову в зміст шкільних предметів, розширено мережу національно-патріотичних центрів, гри «Джура», «Кіберджура».

Буде сформовано педагогічну еліту, посилено її державну підтримку, зокрема 100 % учителів, керівників ЗЗСО буде підготовлено до впровадження реформи Нової української школи, 100 % педагогічних працівників – до роботи із